

'Baerje'

"BAERNE"

Tijdschrift van de Historische Kring "Baerne".

6e jaargang - nummer 1 - maart 1982.

Verschijnt viermaal per jaar.

Losse nummers à f 3,-- verkrijgbaar bij mevrouw N. Kuyt-Smit, Van Wassenaerlaan 16, Baarn.

Redactie : J. Kruidenier
E. Witsenburg-Horsman

Typewerk : Meta Reitsma

Redactie-adres : J. Kruidenier, Smutslaan 2, Baarn.
Tel. 02154 - 17860.

o-o-o-o

De Historische Kring "Baerne" stelt zich ten doel het bestuderen van en belangstelling kweken voor geschiedenis in het algemeen en van Baarn in het bijzonder. Zij tracht dit doel te bereiken door middel van het organiseren van lezingen, excursies, tentoonstellingen en het uitgeven van een eigen tijdschrift.

Naast deze algemene activiteiten bestaat de mogelijkheid toe te treden tot de volgende werkgroepen:

1. Werkgroep Oudheidkamer

Deze groep houdt zich o.a. bezig met het beheer en het uitbreiden van de kollektie Gemeentelijke Oudheidkamer.

Inlichtingen: mevrouw J.M. v.d. Brink-van Wijkvliet,
Prof. Meijerslaan 10, Baarn. Tel. 02154-
20161.

2. Werkgroep Archeologie (ARWE)

Inlichtingen: mevrouw C. Emmelkamp-Berkelmans,
Gerard Doulaan 31, Baarn. Tel. 02154-
12670.

Dagelijks Bestuur van de vereniging:

Voorzitter : mevrouw G.H. Grootendorst-Doornekamp
Secretaris : de heer B. Braat, tel. 02154 - 12523.
Penningmeester : de heer E. v.d. Steeg, Talmalaan 39,
Baarn.

Postadres van de vereniging: postbus 326, 3740 AH Baarn.
Bankrekeningnummer : 30.47.28.292 t.n.v. H.K.
"Baerne"
Postgironummer : 4192133 t.n.v. H.K. "Baerne".

o-o-o-o

2

INHOUD

=====

Van de redaktie.

IJselmeer.

Een stem uit Eembrugge.

Baarnse mensenredders.

De brug over de Eem.

Overstromingen en de interpretatie daarvan.

Enkele droge cijfers over natte aangelegenheden.

Nadere gegevens omtrent het Huis Ter Eem.

Bewoning langs de Eem in de loop der eeuwen.

De Eem als vaarwater in vroeger tijden.

Nieuws uit de Oudheidkamer.

Uitslag Kerstpuzzel.

Mededelingen.

Programma.

o-o-o-o

VAN DE REDAKTIE

=====

Dit nummer is geheel gewijd aan de Eem, Eembrugge en de diverse watersneden, die Eemland in de loop van de geschiedenis hebben geteisterd.

De laatste tijd streeft de redaktie ernaar om zoveel mogelijk thematisch te werk te gaan en dit keer kregen we hiertoe wel een zeer goede gelegenheid.

Wat was er namelijk aan de hand?

Dit jaar is het 50 jaar geleden dat de Afsluitdijk tot stand kwam. Landelijk zal dit feit herdacht worden en in dit verband leek het de Historische Kring een goed idee een bijdrage hieraan te leveren.

Aanvankelijk werd gedacht aan een gezamenlijke tentoonstelling door de Historische Kringen Eemnes, Bunschoten en Baarn, met als onderwerp de Afsluitdijk en de watersnood van 1916.

Bij nader inzien voelde onze werkgroep Oudheidkamer toch meer voor een wat ruimer onderwerp, waarbij ook de Eem en Eembrugge betrokken zouden worden.

Zo'n tentoonstelling is geen kleinigheid en de werkgroep Oudheidkamer is voor deze tentoonstelling, die op 25 maart a.s. zal worden geopend, al ruim een half jaar aan het werk.

Snuffelend in archieven en pratend met oudere bewoners van Eembrugge kwamen steeds meer interessante zaken boven water. Het ene na het andere artikel werd de redaktie toegezonden.

Wij meenden er goed aan te doen ze allemaal te plaatsen en wij danken alle inzenders voor hun omvangrijke bijdragen.

Voor de openingstijden van deze tentoonstelling verwijzen wij u naar het programma elders in dit blad.

Tenslotte komt de redaktie nog met een verzoek.

Aangezien we ons volgende nummer willen wijden aan Baarn als vroeger vakantiedorp, vragen we alle lezers die hierover iets kunnen vertellen, met ons contact op te nemen. We denken bijvoorbeeld aan vroegere pensions, hotels en de verandering die de komst van zoveel toeristen meebracht voor de Baarnse gemeenschap.

Bij voorbaat onze hartelijke dank.

IJSSELMEER
 =====

De Zuiderzee is IJselmeer,
 Het laatste gat is dicht,
 En eind'loos loopt de zware dijk,
 Tot ver uit het gezicht!
 En wie het ziet is diep verbaasd,
 Vervuld van groot ontzag,
 Voor 't geen het menschelijk verstand,
 En menschenhand vermag!

Dag in dag uit, van week tot week,
 Ja zelfs van jaar tot jaar,
 Greep alles als een raderwerk
 Onfeilbaar in elkaar,
 Tot eindelijk de trotsche zee,
 Onmetelijk van kracht,
 Zich in een laatsten wanhoopssprong
 Toch boog voor d'overmacht.

Dit is een stuk oud-Hollandsch werk,
 Met stalen wil gebouwd,
 En aan betcnnen energie
 Als grondslag toevertrouwd.
 Dit blijft een machtig monument,
 Door vele eeuwen heen,
 Voor 't kernbeginsel van ons ras,
 Dat is van ons alleen!

Maar we verloochenen ons niet,
 Dat hoort zoo bij ons werk,
 We zijn te doodeenvoudig soms,
 Al is ons wezen sterk.
 We zeggen rustig en terloops,
 Met een gewoon gezicht:
 O ja, die afsluitdijk is klaar,
 "Het laatste gat is dicht."

28 mei 1932.

Kroes.

Baarnsche Courant 1932.

EEN STEM UIT EEMBRUGGE

=====

Hij liep zo maar even binnen in de werkruimte van de Historische Kring om "een paar plaatjes" te laten zien. Iets voor de tentoonstelling? vroeg hij. Tja, en dan hoor je, dat het Arie Bouwmeester is, een volbloed Eembruggenaar, al woont hij al een tijd in ons dorp. En het flitst door je heen: die man kan vast wel wat vertellen voor ons tijdschrift Baerne. Hij lacht daar eerst een beetje om en tracht de boot af te houden. Zoveel verhalen kent hij echt niet, zegt hij. Maar het eind van het liedje is toch dat hij toegeeft. "Nou, kom dan maar eens langs." En dat hebben wij gedaan.

De watersnoodramp van 1916 vormde de hoofdschotel van ons gesprek. Natuurlijk kende iedereen in Eembrugge zo goed als Baarn de naam Bouwmeester. Ik was nog maar een kind toen de ramp zich voltrok, maar nog hoor ik mijn vader - gemeenteraadslid en dadelijk ingeschakeld bij hulpacties - roepen: "De boerderij van Bouwmeester is weggeslagen".

Zelf herinnert Arie zich niet veel van het drama dat zich in die donkere nacht aan de Eem voltrok; hij was amper vijf jaar. Volgens de woorden van vader Bouwmeester, opgetekend door M. van der Staal, die de januari-vloed van 1916 uitvoerig beschreef in een uitgave "ten voordeele van het Watersnoodcomité", was de kleine Arie een dapper kereltje dat zich stipt aan de commando's van zijn vader hield en dat alleen maar hartelijk moest lachen als er iemand door het water plaste.

"Een tijd om nooit te vergeten", noemde boer Bouwmeester die rampdagen in januari. Het water in de stal rees tot boven de twee meter; 35 koeien verdronken; 2 paarden wisten zich 48 uur lang met gestrekte halzen staande te houden. Zelf redde de eigenaar van de kapitale boerderij nog 4 kalveren door ze op een hekwagen te tillen. Veel meer kon hij niet uitrichten, want binnen vijf minuten sloeg het water door een gat in de dijk het huis binnen en verhinderde een vlucht. Toen klom Bouwmeester in de hanebalken, maakte een gat in het dak van de schuur en via de wolvekap (de kap van het rieten dak, dat schuin afliep naar de hooiberg) is toen de hele familie in het hooi terechtgekomen. Ook buurman Roos vond daar veiligheid voor zijn gezin. Vier grote mensen en tien kinderen zaten daar meer dan 24 uur opeen gepakt tot de blauwe boezelaar aan een stok, die ze als noodsein hadden uitgestoken, werd opgemerkt. Toen kwam er al gauw redding en werden de drenkelingen in Baarn ondergebracht.

"Ja", zegt Arie, "het was een harde klap voor mijn vader. Hij was zo goed als alles kwijt geraakt en moest helemaal opnieuw beginnen".

"Was hij niet verzekerd?", vragen wij onnozelen. Arie lacht een beetje. "In die dagen werd daar nog niet veel aan gedaan". Het Watersnoodcomité keerde een kleinigheid uit aan de slachtoffers, maar mat slechts met één maat, zodat een boer die twee varkens verloren had evenveel smartegeld ontving als iemand die zijn hele veestapel had zien verdinken.

Gelukkig was vader Bouwmeester een ondernemend man; de schade werd hersteld en hij kwam er door eigen kracht weer bovenop. Maar de herinnering aan dat rampjaar werd nooit uitgewist. Arie wijst op een kabinet, dat in de kamer staat te pronken en legt zijn vinger op de bovenste la. "Tot zover heeft het water binnen gestaan. En dat hoekkastje daar (een juweel) is destijds door Merkestijn weer opgelapt; het lag helemaal uitelkaar". Hij draagt twee boeken aan: het reeds genoemde van Van der Staal en "Als dam en dijk bezwijkt", schetsen van de stormvloed te Bunschoten, Spakenburg, Eemdijk en Eembrug in louwmaand 1916, ook uitgegeven "ten voordeele van het plaatselijk watersnoodcomité", gelardeerd met stichtelijke woorden van plaatselijke predikanten. Ze waren er als de kippen bij die uitgevers, want beide boekjes kwamen al in februari op de markt. Er was kennelijk razend snel en onder druk gewerkt. Heel treffend is o.a. "Des brugwachters verslag", waarin Van IJken 14 dagen na de rampnacht voor een journalist nog eens alle afschuwelijke gebeurtenissen op een rijtje zette. Alles in fraaie, gedragen stijl, zoals dat in die dagen hoorde. Luister maar: "Om negen uur donderdagsavonds was de Eemnesser polder al volgelopen en een paar uur later stroomde het water onze woning binnen. We hebben toen aanstonds moeder en de kinderen eruit gedragen en ook zelf de wijk genomen naar boer Hilhorst. Daar zaten wij op eene opkamer, maar zeer gevaarlijk. Een zware regenton rameide onophoudelijk den muur en viel die muur in, dan stortten wij allen onverbiddelijk in den kelder en zouden er dooden komen. Daarom begaven we ons op den zolder en haalden de kalveren in de woonkamer, waar het water om vijf uur tot in de tafella stond. De achterdeur was er intusschen uitgevlogen; ik ben nog tot de borst in 't water geweest om bij de deur te komen." Volgens Van IJken wees de peilschaal bij de brug 3.23 meter. Natuurlijk kwam de verwoeste Bouwmeester-boerderij ook ter sprake en de brugwachter wist nog te vertellen dat er van de honderd prachtige kippen nog twintig over waren, die op hun hok waren gevlogen. Maar alle varkens waren verdronken. Men hoopte dat het Steuncomité een milde schadevergoeding zou toekennen. Nou.....

Dan wordt het brugwachter-verhaal even onderbroken door de komst van twee leden van het Baarnse Roode Kruis, die een paar matrassen komen brengen, zodat de familie tenminste droog kan slapen. Later valt nog de naam van de gebroeders Hilhorst, die 10 koeien en 13 varkens ver-speelden. Ze hadden zelf in levensgevaar verkeerd, want hun huis dat stond te trillen op z'n grondvesten, liep vol water. Met een bootje trachtten zij het vege lijf te redden en langs een lange ladder zijn ze tenslotte de dijk opgeklauterd en in het brugwachtershuis aange-land.

De schrijver besluit dat hij "baggerend door slik en klei" het huis van de brugwachter weer verliet. Dat huis stond en staat overigens dankzij een wonderlijke grensaanduiding op Eemnesser grondgebied. Vandaag de dag nog moet de brugwachter bijv. in Eemnes gaan stemmen!

Hoe werd men destijds gealarmeerd door wateroverlast? In Baarn stond een kanon op Het Hoge Bós, dat werd afgevuurd om Eemnes te waarschuwen. In Eembrugge gingen bij het gemaal twee lantaarns branden om aan te geven dat de "mennegaten" met schotten moesten worden dichtgemaakt. Maar in die fatale nacht van 1916 vlogen de schotten uit die mennegaten.....

't Zijn allemaal verhalen die de oude mensen aan de Eembrug vandaag nog bezighouden. Zelf is Arie nu inwoner van Baarn, maar zijn hart trekt nog altijd naar zijn geboorteplek. Hij vindt, dat er in ons dorp maar bitter weinig valt te beleven. Neen, dan Eembrugge!

Nu eens ligt er een koe in de sloot, dan weer zit er een schuit vast bij de brug of rijdt er een wagen van de weg af. 't Is dat zijn zusters het werk op de boerderij niet meer aan konden, anders waren de Bouwmeesters nooit verhuisd. Nu zit hij alleen in zijn vriendelijke, maar wel stille woning; de broers en zusters zijn gestorven.

Op het eigen erf aan de Eem was ook van alles te beleven. De hofstee lag naast de overblijfselen van het eens zo roemrijke Huis Ter Eem en Arie groef vaak op eigen grond om te zien of er nog bijzondere oudheden te vinden waren. Soms werd zijn moeite beloond: een putje, wat afval, een enkele scherf legde hij bloot. Maar ook laat hij een authentiek Jacobakannetje zien, een oude zalfpot, zeventiende eeuwse pijpekoppen met fraaie versieringen.

"Tabak was toen nog duur", grinnikt hij, op de inderdaad bijzonder kleine koppen wijzend. Bij het graven van een bermsloot kwamen, nu dertig jaar geleden, schedels tevoorschijn, die allemaal herbegraven zijn op een kerkhof te Baarn. Met restanten stenen van Huis Ter Eem zou volgens hem destijds de Parkstraat zijn geplaveid.

Arie zit eindelijk op zijn praatstoel. Het verre verleden boeit hem zeer, maar nu komen er ook verhalen uit eigen jeugd los. Goed, Eembrugge was dan wel een oud plaatsje, compleet met stadsrechten, rechthuis en kerk, waarvan alleen bij Roos op het erf nog een paar grafzerken als verharding werden aangewend, maar als dorp stelde het zo'n 60 jaar geleden niet veel voor.

Men was voor alles op Baarn aangewezen; twee bakkers kwamen bij toerbeurt langs, een kruidenier haalde eens per week "boekjes" op en bezorgde de bestellingen een dag later. Je verzorgde je eigen slacht en ook groente kwam uit eigen tuin. Melk, kaas en eieren vormden geen enkel probleem. Dokter en apotheker moest je in Baarn bezoeken; om naar school te lopen had je een half uur op klompevoeten nodig. Je bofte als er een hondekar langs de Eemweg kwam die je oppikte. Verkeer was er niet; ook het kerkbezoek ging te voet.

Och, er woonden misschien zo'n 40 gezinnen, iedereen kende elkaar. 't Was gewoon een gezellig bestaan. Zommige Eembruggenaren waren "bewaarman", die hadden vee van Soester boeren op het land lopen.

Ze hadden het best naar hun zin; in hooitijd werd er nog al eens een glaasje gedronken. Er was - en is nog - een café vlakbij de brug, maar de meeste inwoners regelden hun eigen "verlof". Ze verkochten drank zonder vergunning en niemand nam daar aanstoot aan.

Als er 's winters ijs lag dan zaten tegen donker de huiskamers vol met schaatsers, soms wel twintig bij elkaar, achter een glaasje "voor eigen gebruik".

"Het was zo'n gezellig bestaan", zegt Arie.

"Alles ging zo gemoedelijk. Je miste de stad - in dit geval Amersfoort - niet. Daar ging je alleen maar heen als er iets belangrijks moest worden aangeschaft.

Utrecht was helemaal een luxe-paradijs, daar kwam je bijna nooit. Waarom zou je zo ver van huis trekken als je hier alles had? Schaatsenrijden in de winter en dan de zomerkermis op de eerste zondag na Sint Jacob.

Niet dat die zoveel om het lijf had. De spullebaas kwam met paard en wagen en zette een paar kraampjes op.

De feestelijkste nummers werden gevormd door koekhappen en de Kop van Jut. Het ging om gezelligheid en een drankje, niet om lawaai en vechtpartijen.

Een zeer belangrijk evenement was de inspectie van het Bestuur Waterschap Eemland, die twee keer per jaar plaatsvond. De heren werden vergezeld door pols- en plankdragers om de sloten te kunnen oversteken.

Na de keuring stond er een koffietafel aangericht in de boerderij van Bouwmeester.

Het is allemaal heel anders geworden, vindt Arie.

Er is nu veel "import" in zijn geboorteplaats, er is gebouwd, de auto heeft zijn intrede gedaan.

Maar ondanks al die nieuwigheden trekt zijn hart nog steeds naar de polder. Dan draait hij Baarn de rug toe en gaat gezellig een dagje naar Eembrugge!

E. Witsenburg-Horsman.

Overstrooming, Januari 1916...

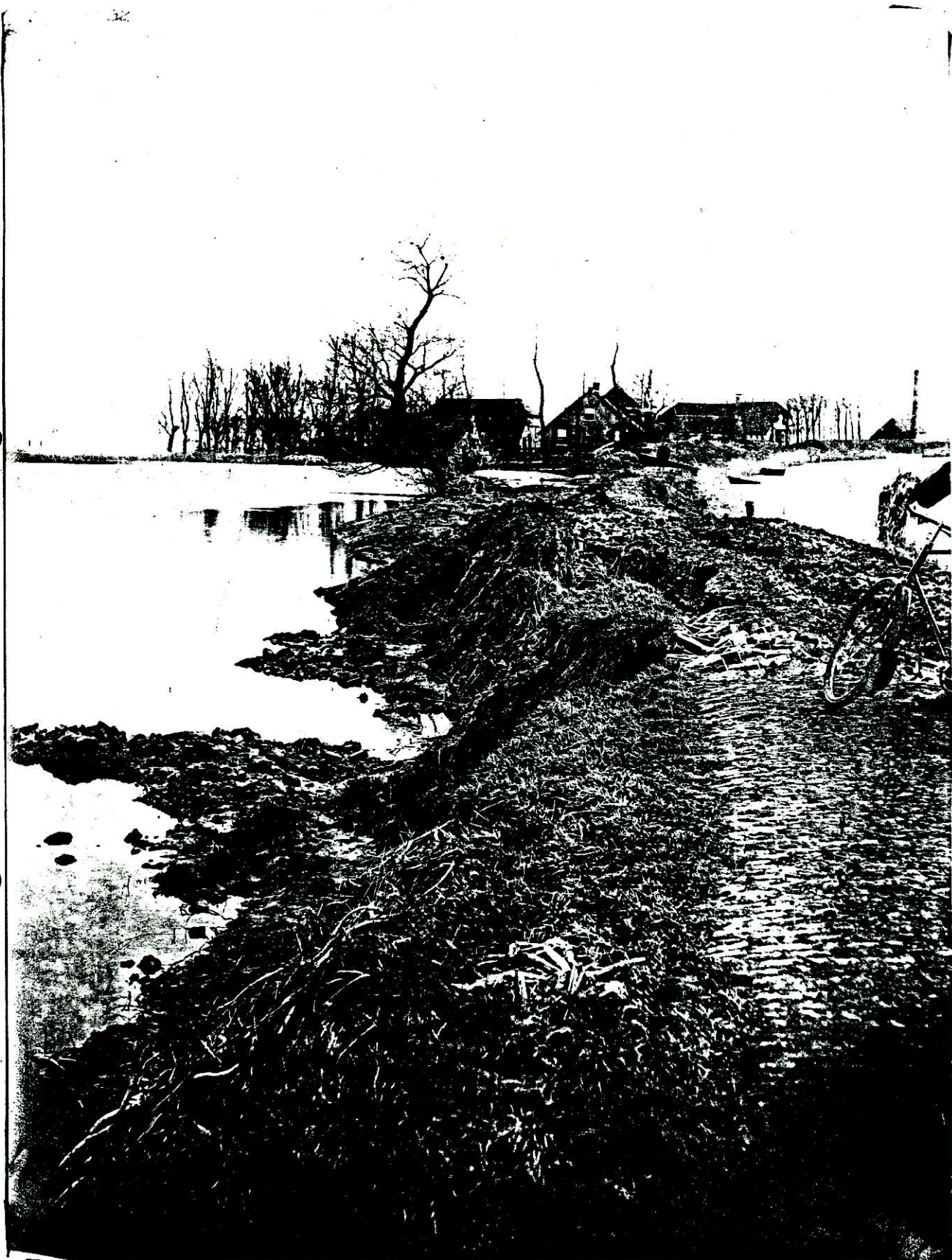

Foto genomen door
Aan Hoker v.d. Plier.

Verwoesting van den dijk.
Oversijde 't d' Eem bij de brug.
De straatweg naar Amersfoort weggeslagen.

Piet Koops als mensenredder.

Wolkenburg verwoest.

BAARNSE MENSENREDDERS

=====

In de nacht van vrijdag 14 januari 1916 was Eemland door een ontzettende watervloed getroffen.

Overall was aan beide zijden van de Eem woedend water; immers de golven hadden dijken en dammen verwoest en verschrikkelijk was de kracht waarmee het water alles op zijn weg meesleurde.

Een jongeman, Piet Koops, staarde op het heuveltje achter de huidige wasserij aan de Heemskerklaan over de polder, die veranderd was in één onstuimige zee en tuurde naar het "Zuurend" (Zuidereind) aan de overzijde van de Eem. Hij richtte zijn kijker op de boerderij van R. Hilhorst, vanouds "Wolkenburg" geheten. Daar wapperde iets wits uit één der ramen, terwijl het huis op het punt stond in te storten.

"Rijk zal met zijn vrouw en kinderen verdrinken, mensen!" riep hij de omstanders toe.

"Maar dat zal niet gebeuren, zolang Piet er nog is." Dicht in de buurt lag de boot van schipper Kuiper en op de vraag van Koops: "Wie wil me volgen?", stapten met hem in de boot: Nico Bos, Jan Lokman, Willem van de Steeg en Jac. Verwoerd.

Het was een levensgevaarlijk waagstuk en met bovenmenselijke kracht roeiden zij over de woedende golven. De stroom was zo sterk, dat zij afdreven in de richting van de Baarnse dijk, waar zij mevr. Mets, evenals mevr. Koffrie en haar kind uit hun woning wisten te redden. Deze mensen, die gedurende vele nachtelijke uren in doodsangst hadden verkeerd, werden eerst naar Baarn geroeid. Toen ondernamen zij opnieuw de gevaarlijke tocht en thans gelukte het hen de overkant van de Eem te bereiken, nl. het reeds genoemde Wolkenburg van Hilhorst.

Hier bevonden zich in de reeds ondermijnde woning man, vrouw, kind, knecht en dienstbode. Eerst werden de vrouwen en het kindje gered en naar de ijsfabriek (thans wasserij) gebracht. Daarna ging men weer over de Eem naar het "Zuurend" tot dicht bij het gemaal, waar Raven en Vermeulen woonden. Ook hier haalde men een zevental kinderen en twee vrouwen in de boot, terwijl later al de mannen in veiligheid gebracht werden.

Koops was echter nog niet tevreden en tegen donker toog hij er weer op uit. Er was nog vee bij Hilhorst te redden. Het water was inmiddels gelukkig een goed eind gezakt en hoewel de beesten nog in het water stonden, wist Piet de dieren toch op een droger gedeelte te krijgen en ze zelfs wat hooi te geven.

Omstreeks 5 uur roeiden dezelfde bovengenoemde onvermoeibare mannen, ditmaal in gezelschap van de inspecteur van politie Du Cellié Muller en F. van der Veen, naar de Eembrug om te kijken of daar nog mensen op redding zaten te wachten.

Gelukkig was dit niet het geval, want hier was de heer De Boois met nog enige mannen reeds werkzaam geweest. Alleen zagen Piet Koops en zijn helpers boven op de half-verwoeste boerderij van Bouwmeester een grote hond zitten. Het was een waagstuk om op het wankele en gladde dak te klauteren, maar het klagelijke gejam van het dier werd Nico Bos te veel en hij wist het ontredder dier met heel veel moeite in de boot te krijgen.

Zaterdagmorgen zijn Piet Koops en Jan Lokman weer naar de boerderij van Hilhorst gegaan en samen hebben ze niet alleen het vee gevoederd, maar ook nog de meeste meubels op een veilige plaats gebracht.

Vlakbij 't huis van Hilhorst werd bij de doorbraak van de dijk een gat van 7 m diep in de grond geslagen, wel een bewijs voor de enorme kracht van de golven en het getuigt dan ook van zeer grote moed om zich onder deze omstandigheden op het water te wagen.

Maar ook nog andere ingezetenen hebben zich bij de redding onderscheiden. We noemen de heer De Boois en ook de heer W. van den Berg. Deze laatste roeide samen met de heer G. Gerritsen op zaterdagmorgen naar de overkant van de Eem en zochten daar ver in de polder de eenzame hoeve "Ver in 't Veld" van de heer Nagel op. Hier ontdekten zij 2 vrouwen, 2 mannen en een meisje in een schuddende hooiberg. Zij hadden hier vanaf donderdagnacht zonder eten of drinken met de dood voor ogen gezeten. Zij konden door de sterke stroom niet naar Baarn worden gebracht, maar moesten bij Bunschoten aan land worden gezet.

Hierna gingen deze moedige redders naar een andere eenzame hoeve "De Botterbloem" in Hoogland, waar men nog een man met vrouw en zoon aantrof in een hooiberg.

Deze mensen durfden niet in de boot te stappen vanwege de sterke stroom en de hoge golven. Zij bleven achter en werden de volgende dag (zondag) door dezelfde redders van eten en drinken voorzien.

Gerritsen bezocht hier ook de stal en bracht een zevental koeien, die tot de hals in het water stonden, stuk voor stuk in veiligheid.

Deze redders konden niet naar de Eem terug, de stroom was te sterk en zij zijn met een kostbare lading aan geld en goederen eindelijk na een hoogst gevaarlijke tocht bij Den Ham aangekomen.

Er zouden nog talrijke reddingsverhalen te vertellen zijn en natuurlijk zijn er nog veel meer redders geweest. Sommigen zijn bij Koninklijk Besluit van 22 februari 1917 onderscheiden met de Koninklijke Watersnoodmedaille. Anderen werden helaas vergeten. Ook werd er een verschil gemaakt d.m.v. zilveren en bronzen medailles, hetgeen vaak als kwetsend werd ervaren. Wij noemen tenslotte nog de namen van die personen, die een onderscheiding ontvingen:

L. Rutgers van Rozenburg (Burgemeester van Eemnes),
F. de Boois, C. Schoonderbeek, H. en W. Schimmel, N. Bos,
P. Koops, H. Kuiper, J. Verwoerd, J. Lokman, W. v.d. Berg,
W. v.d. Steeg, G. Gerritsen.

Bronnen: T. Pluim

Baarnsche Courant 13 aug. 1931
Ons Leven jan. 1916.

OVERSTROMINGEN en de interpretatie daarvan voor de historie van onze naaste omgeving

Overstromingen komen vaak niet aangekondigd en zeer plotseling. Zij veroorzaken daardoor veel leed bij mens en dier.

De mens probeert zich te beschermen tegen dit gevaar door het aanleggen van dijken. Deze dijkenbouw is in Nederland begonnen omstreeks de 10e en 11e eeuw door een grote gemeenschap van belanghebbenden over wie dan de lasten van het onderhoud werden verdeeld. Sedert de 13e eeuw hebben zich hieruit de grote waterschappen ontwikkeld.

De oude dijken waren gering van afmetingen en steil; zij werden van kleizoden opgezet en op gevaarlijke plaatsen bekramd met rijswerk. Steenbekleding kwam eerst in de 18e eeuw in gebruik. De dijkdoorbraken werden omkaad. De nieuwe dijk werd, naar gelang van de omstandigheden, binnen of buiten de doorbraak aangelegd.

Dijken werden aangelegd langs de (zee)kust, rivieren en soms ook langs kanalen.

Overstromingen zijn na de 11e eeuw practisch altijd een gevolg van dijkdoorbraken.

Bij deze dijkdoorbraken moeten we onderscheid maken tussen:

- 1e) door de mens moedwillig vernielde dijken - inundatie,
- 2e) door de natuur vernielde dijken.

Wat het eerste betreft is de oorzaak meestal een militair belang. Het laatste voorbeeld hiervan is geweest het stuk bombarderen van de dijken van het eiland Walcheren in oktober 1944. Als recent voorbeeld van het tweede herinneren we ons nog wel de stormvloedramp van 1.2.1953 in ons Delta-gebied.

Voor de door de natuur vernielde dijken moeten we nog onderscheid maken tussen "de kustdijken" en "de dijken langs rivieren en kanalen". Een natuurlijke dijkdoorbraak langs onze zeekust is altijd wel het gevolg van een stormvloed, maar dijkdoorbraak langs onze rivieren en kanalen kan ook andere oorzaken hebben, bij voorbeeld versterkte wateraanvoer van de bovenloop van onze grote rivieren door dooi of langdurige en overvloedige regenval.

Beschouwen we nu onze naaste omgeving, in verband met overstromingen, dan vinden we vooral in vroeger tijden namen als Eembrugge, Baarn, etc. in de literatuur maar zeer spaarzaam terug, omdat het maar kleine plaatsen zijn. Daarentegen vinden we de namen Amersfoort en Eemland vaker terug.

Een overstroming bij Amersfoort ontstond nogal eens doordat de Grebbedijk doorbrak, de Gelderse Vallei onderliep en ook Amersfoort, terwijl het helemaal niet zeker was of men in onze omgeving daar iets van heeft gemerkt, behoudens dan een wat hogere waterstand van de Eem.

Eemland is toch nog een betrekkelijk groot gebied, waarin zich talrijke polders bevinden.

De Spakenburgerdijk begint ten O. van Spakenburg, ten NW van deze plaats gaat de naam van deze dijk over in Veld(en)dijk en buigt vervolgens in ZW-richting af naar Eemdijk - vroeger Dijkhuizen geheten - en krijgt dan de naam van Veendijk.

Wanneer we nu lezen dat de Spakenburgerdijk ten gevolge van een stormvloed doorgebroken is en Eemland overstroomd, is het heel wel mogelijk dat het water niet verder is gekomen dan de Haardijk (= de Bisschopweg) en hebben Eembrugge en Baarn daar niets van gemerkt.

Als we lezen dat wat verder buiten onze omgeving een overstroming heeft plaats gevonden, zullen we dus erg voorzichtig moeten zijn daaruit de conclusie te trekken:
in onze omgeving heeft die overstroming ook plaats gevonden.

Voor het vervolg van dit verhaal willen we ons beperken tot gegevens die gevonden zijn in de notulenboeken van het Gerecht Baarn over de periode 1700 - 1758.

Een overstroming hoeft niet altijd het gevolg zijn geweest van een storm, zoals blijkt uit een akte van 21 maart 1703. Hierbij wordt gewag gemaakt van overstromingen der landerijen langs de Drakenborger Grift door het zwellen van de rivier de Eem bij NW- of ZW wind en door slecht onderhoud van "de kade en wal" langs deze Grift. In deze akte is niet omschreven tot hoever de overstromingen zich uitstrekten.

Op 23 augustus 1758 vinden we:

"Wegens een hoog watertij, de Barendse Dijk overspoeld zijnde d'Oud Erven Extra-ordinair moeten beschouwen en doen aanzeggen d'eijgenaars hun slagen tegens de eerste schouwdag gerepareerd moesten opleveren op poene van selfs bekeurt te sullen werden". Kennelijk heeft hier ook overstroming plaats gehad, maar van welke omvang is ons niet bekend.

Het omgekeerde van bovenstaande aantekeningen vinden we in de twee hierna volgende voorbeelden, waarbij de beschrijvingen van de overstromingen zeer gedetailleerd zijn. De moeilijkheid die we nu hebben is het ontbreken van de nodige plaatselijke aardrijkskundige kennis. Hopelijk kunt U geachte lezer ons hierover nader inlichten.

Extract uijt de resolutie van Ed:Mo:Heeren Staten 's Lands van Utrecht   Mercurii 10e Januarij 1703

Op de requeste van Schout, Borgemeester ende Gerechte van Baarn, versoeckende als den 10e October 1702 alhier breder staat genotuleert, Is geappoint

De Staten van den Lande van Utrecht gehoord het rapport van de Heeren Karsbergen loco den Heeren van Weede, ende andere haar Ed:Mo:Gecommitteerdens accorderen aen de supplianten exemptie (= vrijstelling) van het enckelt en dubbeld huijs ende haartstedegeld voor den tijd van drie jaren voor sooveel de beschadigde huijsen aengaet, in derselver District leggende, als daar sijn de huijsen van Mr: Mamuchet van Houdringen, bruijcker Roet Willems, de huijsen van Pieter van Houten, bruijcker Jan Piet Lammen, ende Steven Mack, Item Evert Meeuws, bij hemselvs bewoont sijnde, Gerrit Farecamp selfs bewoont, Evert Meeuws, bruijcker Lambert Barten, ende de wed: Fojert, Bruijcker Gijsbert Teunis, ende aen die geene wiens huijsen gansch onder de voet leggen exemtie van de voorszegde enckelt en dubbelt Huijs en Heertstede geld, voor den tijd van thien jaren, mits dat deselve voor November 1703 weder opgebouwt sullen werden, bestaende in dese naevolgende, het huijs van Jan Tijmens selfs bewoond, Cornelis Gerrits Bouwman, Evert Meeuwse, Bruijckster de wed. van Jan Hoeck, Isaacq Jans van Wijck, bruijcker Cornelis Aelberts, ende Johan van Esveld, bruijcker Jan Jans, ende accorderen haar Ed:Mo: noch daar, benevens aen de supplianten exemptie van vijftigh Stuijvers per mergen voor een jaar, ten regarde vande beschadigde mergens bouwland, gelegen in de Blocken genaemt Barents Veenackeren, Steenbrugh, Barents camp, Roeckencamp, plattendeeken, Weldblock, ende tmiddelste block, te samen bedragende een hondert drie en dertigh mergens (= totaal 1,13 ha), te profiteren om redenen bij de eijgenaars ende bruijckers vande voorszegde

Blocken int generaal, ende authoriseren haar Ed:Mo: de
supplianten, om 't overige mergen geld van de voorszegde
Blocken om te slaan, mergen mergens gelijk.

Accordeert met de voorszegde resolutie,
ende was getekend P. Voet van Winssen

Donderdag 7 oktober 1756: " Vliegende storm NW "

Vrijdag 8 oktober 1756: " Deezen Naght halv Een, komt
't Zeewater, zoo straff van Emmenes buitendijks aanrollen,
dat in den Tijd van 3/4 Uuren Wel 12 en 15 Voet op 't Wijland;
en Wel 50 Roeden ver op den Deeken heeft gestaan. Waardoor
mijn Vinkehuijsje op Schraal Jan; 't welk aan Stammen van
Boomen, die 4 voeten in de grond stonden, vastgehegt was,
met Boomen en al geheel uijt de grond gelight, en in 't geheel
weggespoeld over den Eemsen Dijk: die geheel onderstond,
zijnde door de Zorgeloosheid van sommige ook eenig rundvee en
schapen verdronken en 't meeste op stal heeft moeten geborgen
blijven " (1 Rijnlandse voet = 31,4 cm; 1 Amsterdamse voet
= 28,3 cm; 1 Rijnlandse Roede = 3,77 m .)

Zaterdag 9 oktober 1756: " Smergens de wind gestild en 't water
evenzoveel gevallen, dat men over de Moolwarven, even den
Barendse Dijk weeder droogsvoets konde gaan. Gaande op den
Eemzen Dijk mijn gemelde Vinkehuijs weder uijt d'Eem vissen,
dat ongeschonden nog in elkaar was leggende " .

Tot slot nog een acte waarin we o.a. kunnen lezen hoe een
beschadigde dijk moest worden gerepereerd.

" Schout, Burgemeester en Gerechte van Baern na speciale
Convocatie vergadert sijnde tot de Naschouw over de dijcken,
wegen en watergangen in derselver district Ende ondervonden
hebbende dat sedert de voorschouw van den 26 april 1741,
door de hoge watervloet en storm uijt den NW en N, de voorsz
Dijcken, wegen en watergangen merckelijk sijn ontramponneert en
considerabel beschadigt, ende, dat jegenwoordig het buijten en
binnen water nog soo hoog staet, dat die reparatien niet
aenstonds kunnen worden gedaen en egter van groot gevaar en
van dangereuse gevolgen soude kunnen sijn;
Soo is geresolveert d'Eijgenaers en Bruijckers te laten
aenseggen dat sijn promptelijck soo veel doenlijck is haare
slagen dijcks sullen hebben te bewaren voor verdere schade
en inudatie; Ende dat deselve hare slagen dijcks binnen de
tijd van veertien dagen van heden gerekent behoerlijk sullen
hebben te maken en op te leveren insonderheijd de Outerven
aen den Baerensendijck, om de gaten van wetersijden aen te
vullen met bequame specie, ende te verwanden met goede soijen,
doorgaens alle de Dijcken daer gaten gelopen sijn mitsgaders
op te hogen een voet boven d'ordinaire grond soo die van outs
is geweest en op sommige plaatsen nog leijdt.
Dat ook d'Eijgenaers oft Bruijckers van de slagen op d'Outerven
op ijder sijn slag sal stellen een Nummerpael voorsien met
derselver merck als van outs en 't selve aen den Schout en
Gerechte op te geven mette lengte van derselver slag. Waarna
Schout, burgemr. en Gerechte, bij nadere Schouwe en visitatie
deselve sullen opneemen. Alles op de boete daertoe staende
en 't recht van aanbesteding op den derden penning gewin.
Actum Baarn den 9 maj 1741
en was getekend: Hendrik Pletsz; C.W.Plesman; George Smits;
Coenrad Metz; Jacob Aertsen Ruijter; Willem Beem; Jan Mol;
Evert Verwoert; Evert Albersen; dit merk is gestelt bij
Jan Woutersen.

Jn kennisse van mij J:v: Doorslag "

Opmerkingen:

Volgens VERDAM (Middelnederlands Handwoordenboek)
tramperen = met de voeten stampen

Met "bequame specie" wordt in bovenstaande acte waarschijnlijk bedoeld: gebaggerde klei van goede samenstelling, d.w.z. klei die water moeilijk doorlaat.

De kleilaag op een dijk moet zo dik zijn en van zodanige substantie, dat voldoende vocht wordt vastgehouden voor de ontwikkeling van de grasmat. Deze wordt het beste onderhouden door beweiding met schapen; door het kleine draagvlak van de hoeven wordt de grond goed "getramponeerd".

L.Grootendorst

Bronnen:

Gemeente Archief Baarn, Notulenboeken van het Gerecht Baarn,
no. 2 : blz. 25/26 ,39 t/m 44, 445/446;
no. 4 : blz. 63 en 71.
W.C.H.Staring, Maten, gewichten en munten.

Overstromingsramp, getekend door J.Luyken.

(geb. Amsterdam 1649, overl. Amsterdam 1712)

ENKELE DROGE CIJFERS OVER NATTE AANGELEGENHEDEN

In de literatuur, met name het omvangrijke werk van Mw. Dr. M.K.E. Gottschalk "Stormvloeden en rivieroverstromingen in Nederland", is aan de hand van overzichten na te gaan wanneer er stormvloeden in het Zuiderzeegebied zijn geweest.

Het behoeft geen betoog, dat ons Eemgebied vooral te lijden had bij storm uit noordelijke richtingen wanneer het vloedwater a.h.w. de Eem werd ingedrukt.

Zo hebben bij storm uit het zuid-westen naar alle waarschijnlijkheid de Friese en Overijsselse kustgebieden het zwaarder te verdueren gehad.

Het is wellicht interessant hieronder een overzichtje te laten volgen van jaren, waarin stormvloeden in het Zuiderzee-gebied voorkwamen. De eerste dateert van 2 november 1170, waarmee uiteraard niet gezegd wil zijn, dat er voordien geen stormvloeden waren, alleen ... we weten het niet.

In 1196 weer een stormvloed, waarna het een halve eeuw goed schijnt te gaan. Dan, kort na elkaar, op 20 november en 28 december 1248 twee stormvloeden. Opnieuw rust tot 1287, waarna 1307, 1318, 1343, 1344 en 1375 genoemd worden.

Wat 1375 betreft gelden voor ons gehele land, evenals voor Vlaanderen en waarschijnlijk ook Noord Duitsland, stormvloeden tussen 8 en 10 oktober. Echter, voor onze omgeving staat niets vermeld, behalve een vrij duidelijke aanwijzing in de afdamming van het Naardermeer in de jaren tachtig van de 14e eeuw, waarover authentieke bronnen berichten.

Wel werpt de Bisschoppelijke Rekening van 1377/1378, die begint en eindigt op 1 oktober, enig licht hierop, aldus Mw. Gottschalk. Zo horen wij b.v., dat er in Ter Eem in 1377/1378 geen pacht werd ontvangen van "die hofstat bi der waden" en dat het land, dat normaliter de "dijc Eme tiende" betaalde, niets opbracht omdat er geen graan was gezaaid. Er hadden hier dus overstromingen plaats gehad tengevolge van een dijkbreuk, waarbij één of meer waden waren ontstaan.

In het voorjaar van 1378 begon men met het herstel. De bisschoppelijke rentmeester begaf zich eind april naar Ter Eem met het oog op de aanbesteding van de dijk, "die seer verderft was metten groeten vloeden", maar er konden geen aannemers worden gevonden, die zich met het dijkherstel wilden belasten. Daarom werden arbeiders "in dach hueren" in dienst genomen. Ze haalden de benodigde aarde met een schuit "in de maet" (maatlanden, gemene weide), waarschijnlijk ook de zoden, die aan de dijk werden gezet.

Nadat aldus de buitenzijde van de dijk werd bewerkt, gelukte het tenslotte het binnenwerk aan te besteden. De aannemer was een zekere Jan de Man, die voor arbeiders zorgde en tevens voor de ophoging van de dijk. Voor het transport van aarde requireerde men voorlieden uit Soest. Herhaaldelijk was de rentmeester persoonlijk bij het werk aanwezig om er op toe te zien, dat de dijk volgens zijn opdrachten werd gemaakt.

De rekening van de Bisschoppelijke Rentmeester van het volgende jaar toont aan, dat "de hofstat bi der waden" in Ter Eem weer pacht opbracht en dat ook de "dijc Eme tiende" weer binnen kwam. Een teken, dat de schade met succes was hersteld, aldus Mw. Gottschalk.

Om ons overzicht te completeren, in 1394 weer een stormvloed, waarna er steeds meer schijnen te komen (of er zijn naar verhouding meer gegevens bewaard gebleven), n.l. 1409, 1421, 1424, 1436, 1446, 1451, 1452, 1464, 1476?, 1477, 1483, 1495, 1499,

1502, 1505, 1507, 1508, 1509, 1514, 1532, 1552, 1559, 1566, 1568?, 1570, 1573, 1577, 1582, 1586, 1588?, 1590, 1597, 1601, 1602, 1606, 1610, 1615, 1621, 1625, 1627, 1628, 1643, 1651, 1665, 1675, 1681, 1683, 1702, 1756, 1758, terwijl de Eemdijk in 1825 op 19 plaatsen overspoeld wordt.

Deze opsomming betreft overigens de stormvloeden en niet de rivieroverstromingen (o.a. 1595 en 1651), waarover U ook in "Uit de Geschiedenis van Baarn" door T. Pluim kunt lezen.

In dit boek van Meester Pluim staan overigens veel interessante notities, die uit het kerkeboek van Eembrugge afkomstig zijn.

Tenslotte nog enkele droge cijfers uit 1916 in het jaarverslag van de Prov. Utrecht betreffende de waterstanden:

	Gem. waterstand bij hoog water in 1915	Gem. waterstand bij hoog water in 1916	Hoogste stand bij hoog wa- ter 14-1-1916	Hoogste stand bij laag wa- ter 14-1-1916
De Eem bij Amersfoort	0,40 + NAP	0,39 + NAP	<u>2,30</u> + NAP	2,12 + NAP
De Eem bij Eembrugge	0,22 "	0,25 "	<u>3,00</u> "	1,77 "
De haven v. Spakenburg	0,17 "	0,17 "	<u>3,20</u> "	2,60 "

In het zelfde jaarverslag lezen we ook over diverse uitgeschreven leningen, w.o. een lening van

- f. 10.000,-- voor herstel dijkbreuk in den Wakkerendijk
- f. 2.000,-- voor het begaanbaar maken van den straatweg langs den Eemlandschen dijk van de Eembrug tot het Zuidereind
- f. 10.000,-- voor herstel van den straatweg langs den Eemlandschen Dijk van de Eembrug tot het stoomgemaal bij Netelenburg (m.a.w. het Zuidereind)

Dit alles moge droge kost zijn, maar voor wie gevoel voor cijfers heeft illustreert het misschien iets van de invloed, die het water in de loop der eeuwen op onze omgeving heeft gehad.

G.H. Grootendorst-Doornekamp

Bronnen:

Stormvloeden en rivieroverstromingen in Nederland, delen I, II en III, door Dr. M.K.E. Gottschalk, uitg. v. Gorcum, Assen, 1971, 1975 en 1977

Jaarverslag van de Prov. Utrecht, archief Prov. Griffie
Uit de Geschiedenis van Baarn door T. Pluim
Archief Gem. Baarn, Resolutieboeken

EEN TIPJE VAN DE SLUIER OVER HET HUIS TER EEM

De meeste Baarnaars, en zeker de inwoners van Eembrugge, kennen de plek, waar het Huis ter Eem zou hebben gestaan. In het boekwerkje over de Eembrug door Dr. A.C.J. de Vrankrijker vinden we immers op blz. 13 een prachtige luchtfoto, waarop de contouren in de bodem zich duidelijk aftekenen.

Van het kasteel zelf bestaan diverse afbeeldingen, die onderling nogal verschillen. Geen wonder overigens, want wanneer we ons in de geschiedenis verdiepen, blijkt, dat het Huis ter Eem herhaalde malen werd belegerd (o.a. 1358, 1481, 1527 en 1629), soms aanzienlijk verwoest en weer opgebouwd.

Over de geschiedenis verhaalde ruim 50 jaar geleden Mr. Plum reeds op de hem eigen onderhoudende verteltrant. Helaas echter zonder bronvermelding.

In het afgelopen jaar kwam een bijzonder interessant boekwerk uit onder de titel "Liber Castellorum" onder redactie van de Heren T.J. Hoekstra, H.L. Janssen en I.W.L. Moerman, waarin op de blz. 302 - 318 een gedegen studie over "De fortificaties van Ter Eem 1528-1553 en het ontwerp van Rombout Keldermans" door de Heer H.L. Janssen.

De Kring kocht dit boek aan en belangstellenden kunnen het in onze kelderruimte ter inzage krijgen.

In dit werk moet U overigens in eerste instantie geen historische achtergronden verwachten, maar technische, eigenlijk architectonische, details van deze en andere fortificaties in de 16e eeuw.

De Heer Janssen stelt de bouwdatum van het eigenlijke kasteel rond het midden van de 14e eeuw. Extra versterkingen, in de vorm van aarden bolwerken, worden voor het eerst vermeld in 1428. Pas een eeuw later maken de bronnen melding van groot-scheepse fortificaties, niet lang na de inname door Maarten van Rossum (1527)

Uitgebreid wordt ingegaan op het plan van (naar alle waarschijnlijkheid) Rombout Keldermans en wat daarvan gerealiseerd werd, dit laatste aan de hand van oude brieven en rekeningen.

In elk geval blijkt, dat uit Amsterdam een zekere Frans Talnick komt met een pomp om de buitengracht droog te pompen, waarmee hij zes dagen bezig is. Bijlen en houwelen worden aangeschaft om de bomen, die op de buitenste oever stonden en voor de verbreding van de gracht moesten verdwijnen, te kappen en te rooien.

Evenals die bomen stond ook de oude kerk van Eembrugge - althans wat daarvan na het gevecht in 1527 nog over was - in de weg "overmits dat den buytengraft van den huijse een stuck weechs daer duer loepen sal".

De kerk moest derhalve wijken voor de verbreding van de gracht. Naar alle waarschijnlijkheid echter niet de kerktoren, want de "kerckthoorn" doet volgens inventarissen tussen 1528 en 1553 dienst als de belangrijkste opslagplaats van wapens, munitie enz. Het is niet zeker of alles conform de plannen is uitgevoerd. Er is slechts één archeologische waarneming gedaan in 1970 bij het graven van een sloot. Aan de zuid-west rand van het terrein werd daarbij een vrijwel noord-zuid lopende wal waargenomen, opgebouwd uit zoden en ca 3,5 m breed. Aan de binnenzijde -

gerekend vanaf het kasteel - was een gracht van minimaal 7,5 m breed. Aan de buitenzijde geen gracht, wel verticale inge-heide palen. Een en ander roept vragen op, waarop we hier niet kunnen ingaan.

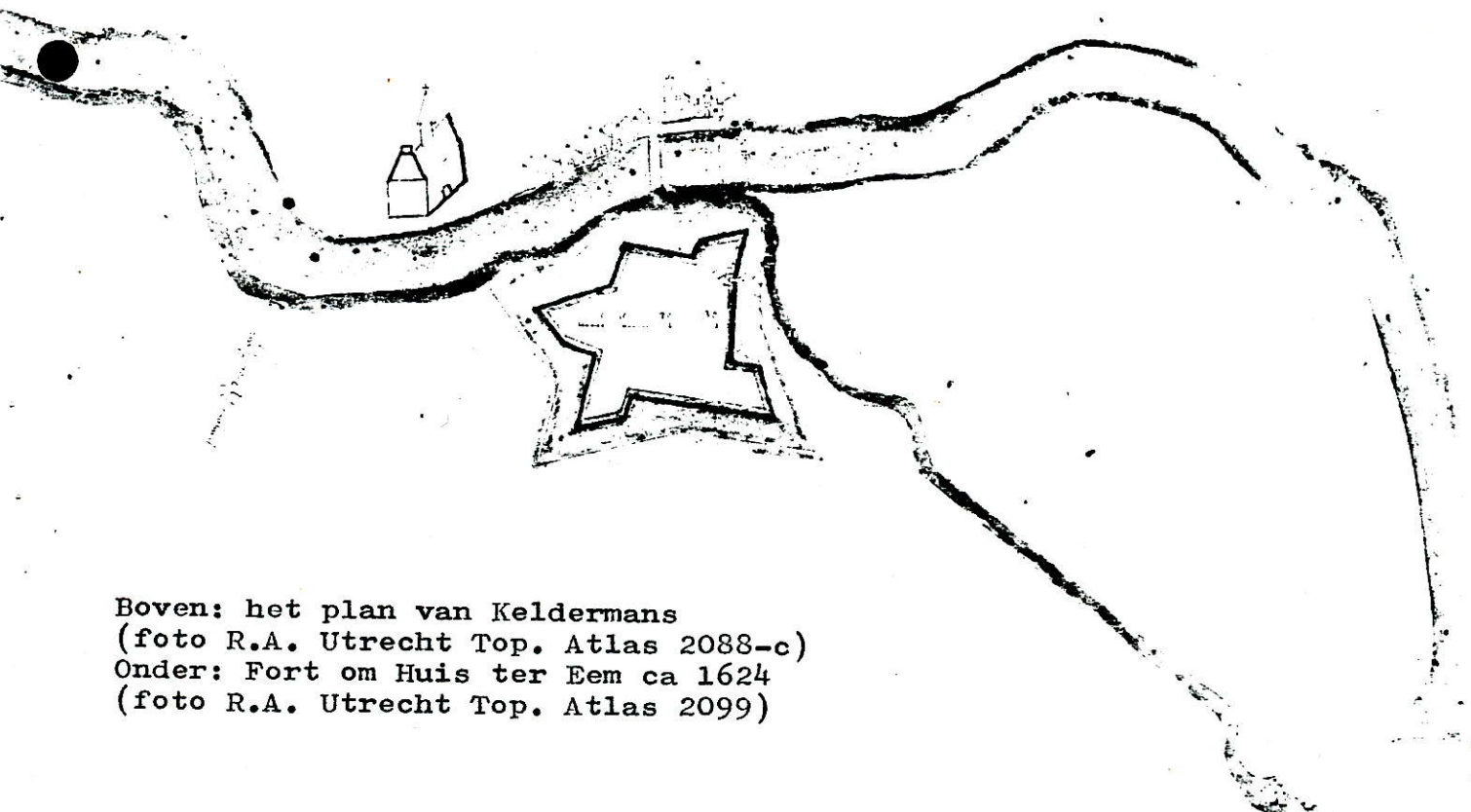
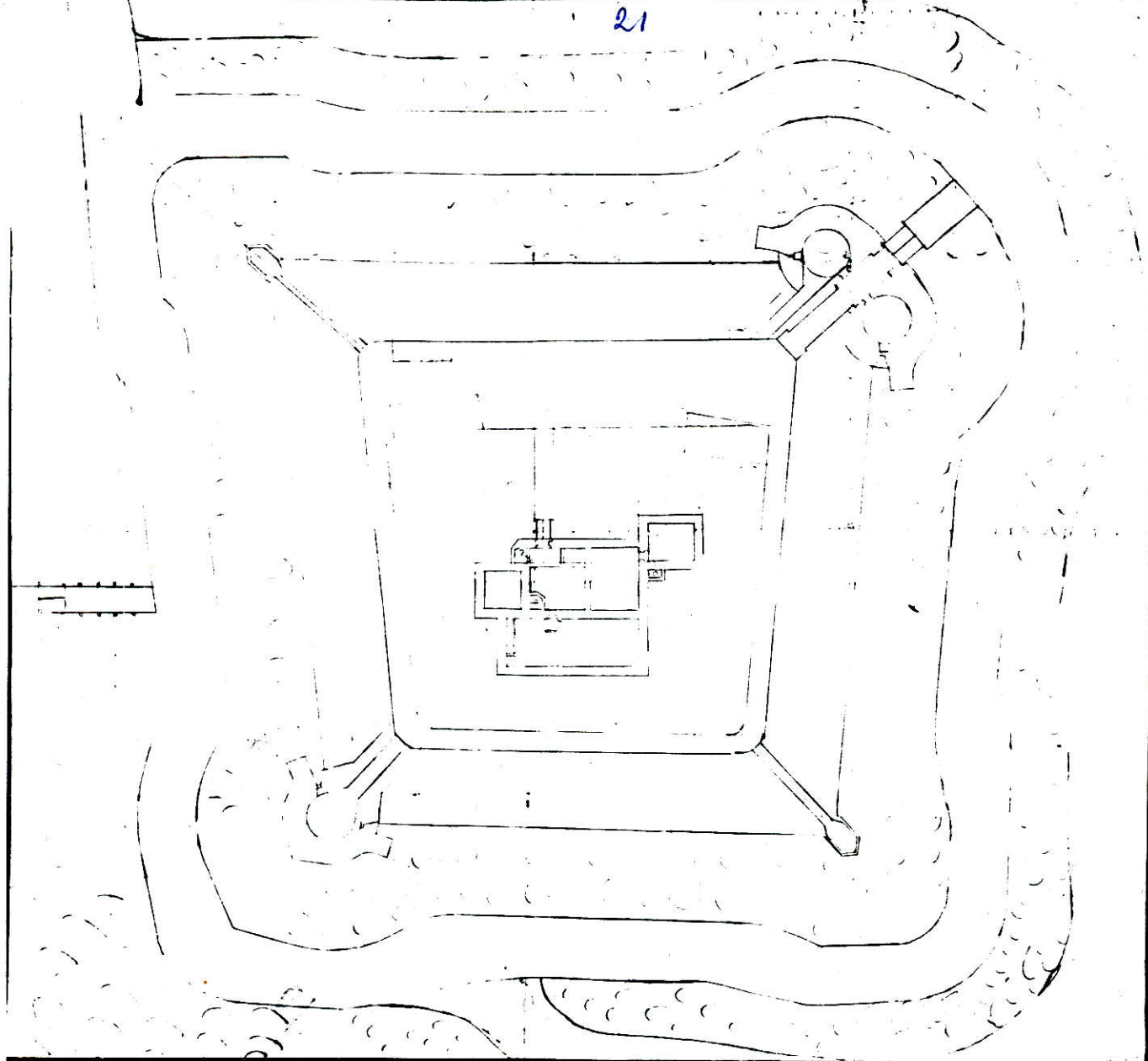
In de conclusie van de Heer Janssen lezen we betreffende de werkelijk uitgevoerde fortificaties: "Na de verovering van het kasteel door Bourgondische troepen op de Geldersen in mei 1528 is tussen 1528 en 1532 rond de gracht van het kas-teel een grote aarden wal aangelegd, waarbuiten een nieuwe buitengracht gegraven werd. Buiten de buitengracht bevonden zich nog één of meer kleinere omgrachte wallen (singels). De wal was voorzien van een palissade, en twee kleine bas-tions op de noordoost-en zuidwest-hoek (mezekooien of mo-netten). De toren van de kerk te Eembrugge is bij de afbraak van de kerk wegens de verbreding van de buitengracht in 1528 blijven staan en in de fortificaties van de wal opgenomen. Op de wal stond permanent geschut opgesteld."

Deze fortificaties zouden nog geen 25 jaar in gebruik zijn geweest. Zij waren - aldus de Hr. Janssen - niet bepaald mo-dern. Geldgebrek schijnt de oorzaak te zijn geweest, dat men de wallen ontmantelde.

In het eerste kwart van de volgende eeuw worden er op insti-gatie van Prins Maurits door de Kapt.Ir. Johan van den Bosch plannen gemaakt voor een klassieke fortificatie met vijf-hoekige bastions rond het kasteel. Deze plannen zijn in elk geval gedeeltelijk uitgevoerd. Een en ander verviel weer in de tweede helft der 17e eeuw, waarna het kasteel in het begin van de 18e eeuw definitief werd afgebroken.

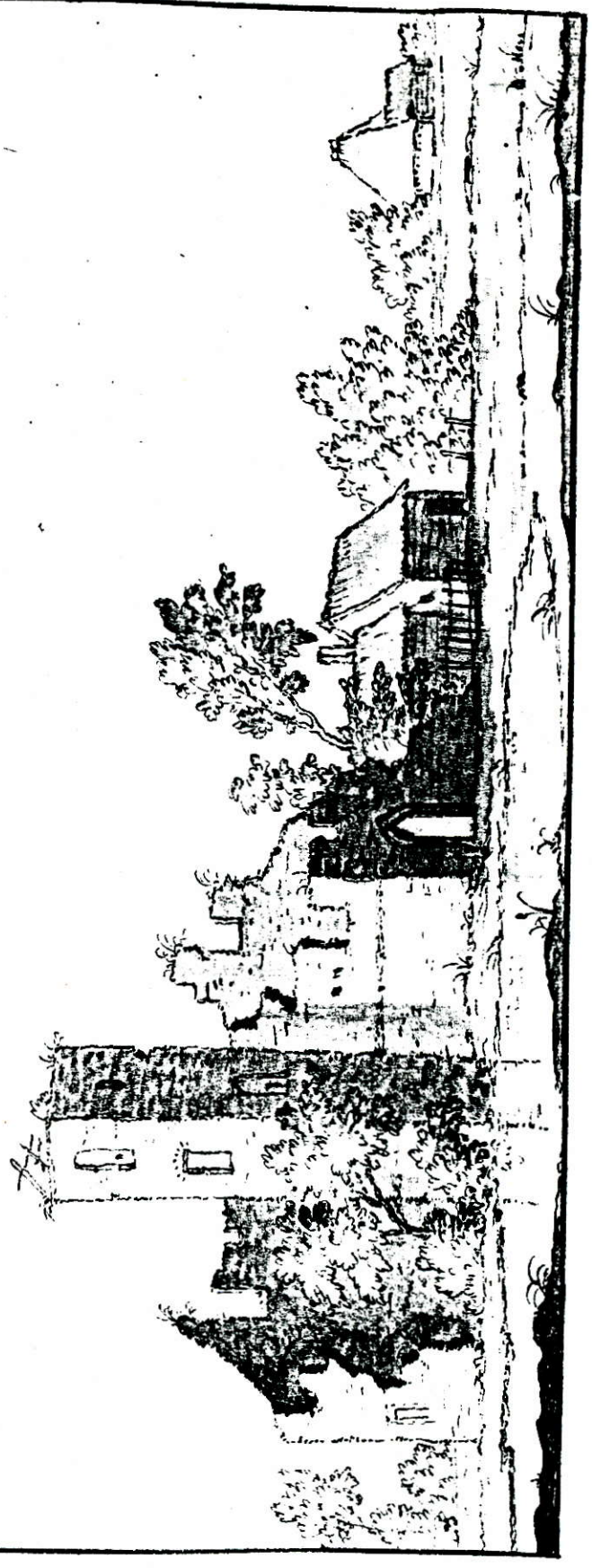
Laten de tenslotte de geschiedschrijver uit de 18e eeuw aan het woord. In de "Tegenwoordige Staat", deel XXII, in 1762 uitgegeven by de Wed. Isaak Tirion lezen we op blz. 257/8:

"Van overlang heeft, hier omtrent, aan de oostzijde van de Rivier, een Slot of Kasteel gestaan, het Huis ter Eem genoemd. De tijd der stigtinge van het zelve is onbekend; doch, in 't jaar 1252, werd het reeds, door Jan van Woudenberg, verkogt aan Gijsbrecht van Abkoude. Dit slot was, inzonderheid dewijl er de rivier door gesloten kon worden, van zo veel belang, dat Bisschop Jan van Arkel, in 't jaar 1354, Zweder van Uitter-loo den oorlog aankondigde, omdat hij het, met de haven en brugge, in zijn geweld behieldt. Bij de verzoening, in 't zelfde jaar getroffen, beloofde de Bisschop aan die van Utrecht, dat hij het Huis ter Eem niet verpanden, verzetten, of, op eenigerlei wijze, van 't Stigt vervreemden zou; en wijders, dat hij er niemand tot Slotvoogd zou aanstellen, dan eenen burger van Utrecht, die, jaar en dag, burger geweest, en in 't Land, of in de Stad, gegoed was. De Slotvoogd, door den Bisschop aangesteld, was, daarenboven, verplicht, zijn verblijf altijd op het Huis te houden. In de geschillen tusschen die van Utrecht en Amersfoort van den jaare 1358, namen de eerst-gemelden het Huis in; waar na Bisschop Jan van Vernenburg, in 't jaar 1364, de zelfde belofte deedt. In 't jaar 1393, werd het Huis ter Eem merkelyk versterkt, door Bisschop Floris van Wevelinkhoven. De Utrechtschen veroverden het weder, in 't jaar 1458, en versterkten het met bezettinge, tegen die van Amersfoort. Maar, in 't jaar 1481, werdt het, door hen, afge-broken en verbrand. Het moet, zedert, wederom opgebouwd zijn,

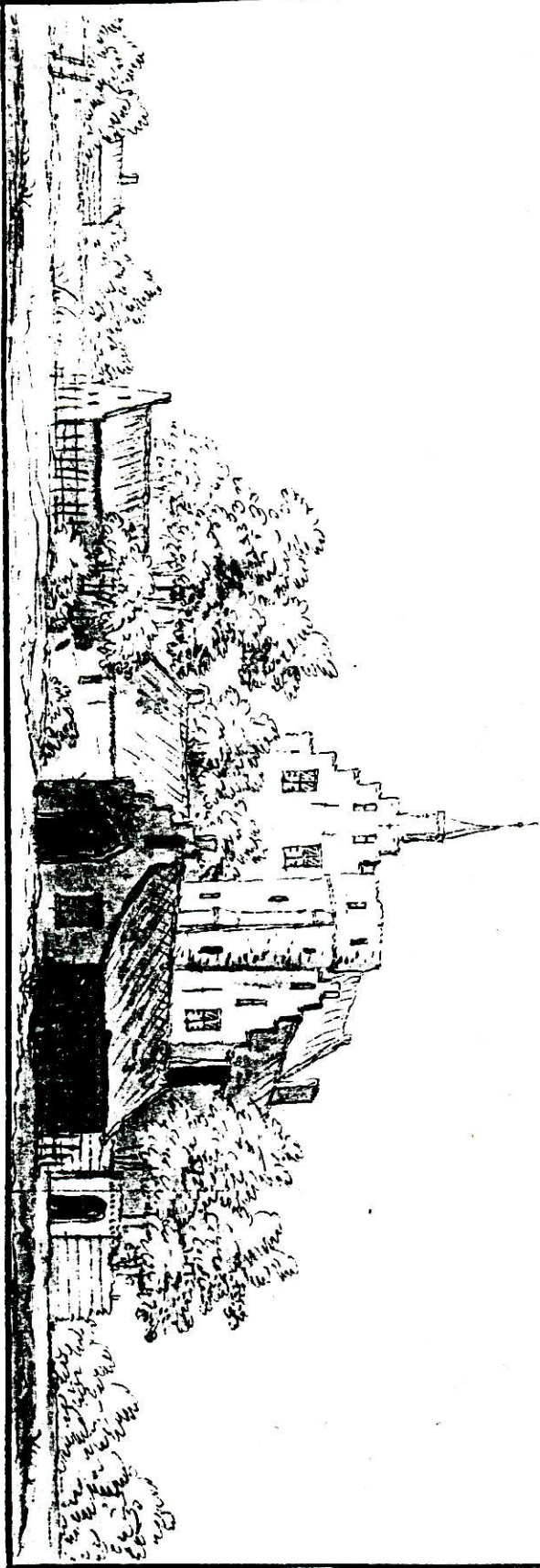

Boven: het plan van Keldermans
(foto R.A. Utrecht Top. Atlas 2088-c)
Onder: Fort om Huis ter Eem ca 1624
(foto R.A. Utrecht Top. Atlas 2099)

Gezicht op de ruïne, 1606
Tek. in O.I. inkt ca 1730 door L.P. Serrurier
(foto R.A. Utrechts Top. Atlas 1321)

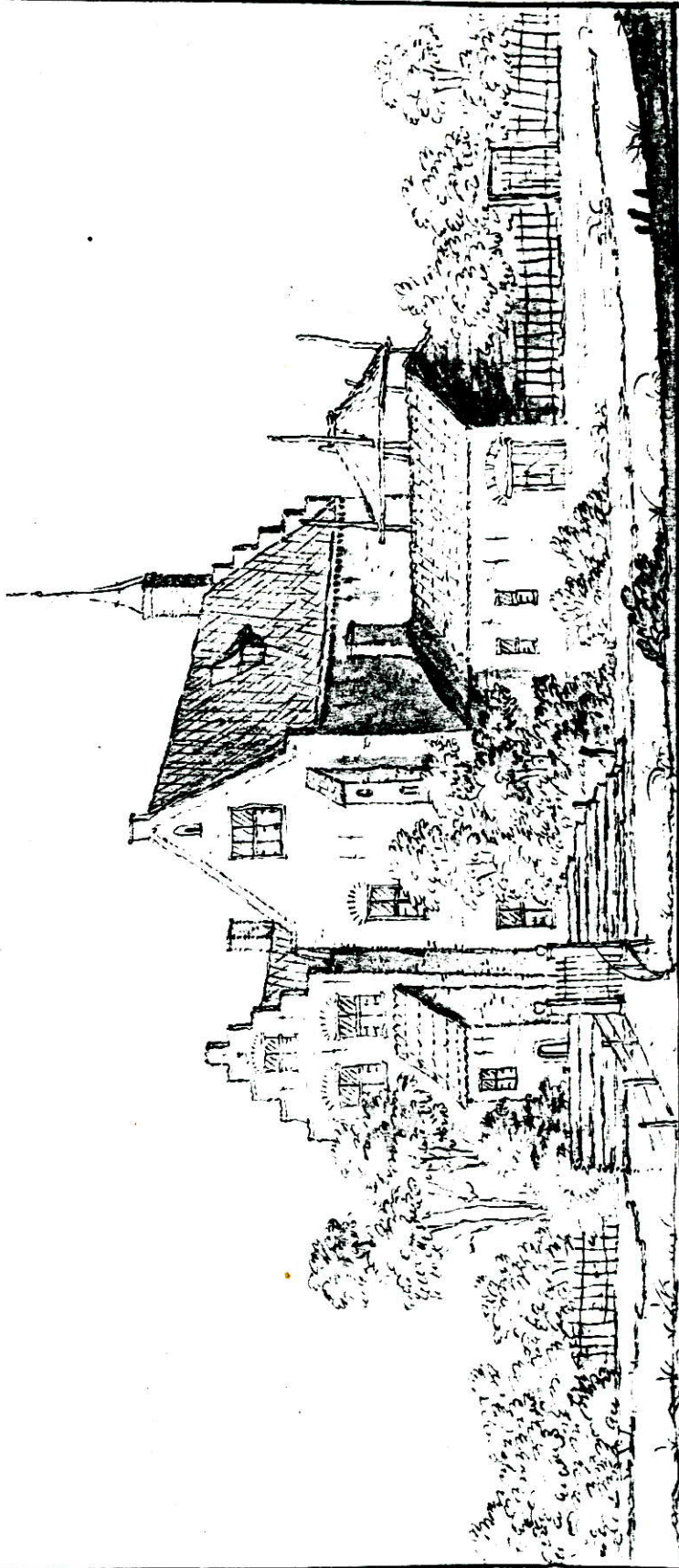
Ter Eem 1649
Gezicht op het kasteel van voren
Tek. in O.I. inkt ca 1730 door L.P. Serrurier
(foto R.A. Utrecht Top. Atlas 1314)

Ter Eem 1649

Gezicht op het kasteel van achteren
Tek. in O.I. inkt ca 1730 door L.P. Serrurier
(foto R.A. Utrecht Top. Atlas 1316)

naardien het, in 't jaar 1527, ingenomen werdt, door de Gelderschen, onder Maarten van Rossem, die Werner van Grol, Schout van Harderwijk, tot Gouverneur van het zelve aanstelde. In 't volgende jaar, kwam het weder aan zijnen ouden Heere, den Bisschop van Utrecht, door behulp van den Graave van Buuren, die het bij verdrag innam. 't Was egter, door deeze aanvallen, zo beschadigd, dat men, in 't jaar 1552, met bewilliging van den Keizer, goedvondt, de vesten te slegten, om, tevens, het onderhoud der bezettinge te bespaaren. Het moet, naderhand, nogmaals opgebouwd zijn, dewijl wij vinden, dat het, in den jaare 1629, door de Spaanschen, onder den Graave van den Berg, belegerd, doch niet ingenomen is geworden. Het leedt ook geweldiglijk, bij den inval der Franschen in het Stigt, in den jaare 1672. Drie jaaren later, werd het, door de Staaten van deeze Provincie, opgedragen aan Willem den III, Prinse van Oranje, en Stadhouder van dit Gewest; doch 't verviel, zedert, van tijd tot tijd, zo dat men, in 't begin deezer eeuw, er niets van zag, dan een puinhoop, zamengesteld uit brokken van muuren, kelders en gewelven, die naderhand verkogt en afgebrooken zijn."

Over de sloop gesproken, er rest mij nog U te vertellen, dat uit de Resolutieboeken in het Gemeente Archief van Amersfoort blijkt, dat op 10-11-1721 "De Kameraar gemachtigd werd aarde te kopen van de wal van het slot van het Huis ter Eem". Het Huis ter Eem moet een bewogen geschiedenis achter de rug hebben, terwijl de nodige geschillen gerezen zijn. Zo doet op 31-3-1530 Keizer Karel uitspraak op de klachten van de stad Amersfoort tegen 's Keizers Maarschalk en Rentmeester aangaande diensten, door hem van Amersfoortse burgers gevorderd, in de herstelling van het Kasteel ter Eem (charter 917). In Museum Flehite is in de collectie Coenen van 's-Gravesloot een originele order van Prins Maurits aan de Schout van Amersfoort tot monstering van de soldaten op het Huis ter Eem dd 30 april 1587.

Naar alle waarschijnlijkheid zal dit stuk tijdens de komende tentoonstelling in Kasteel Groeneveld te zien zijn. Ongetwijfeld ligt er over het Huis ter Eem nog een schat aan gegevens in de archieven en ... in de bodem. De volledige geschiedenis van dit Slot (één van de zeven Sloten van het Sticht) zal voorlopig nog niet bekend zijn. Dit was dan ook maar een tipje van de sluier.

G.H. Grootendorst-Doornekamp

Bronnen:

"Uit de Geschiedenis van Baarn" door T. Pluim
 "Tegenwoordige Staat", deel XXII, uitg. Wed. Isaak Tirion 1762
 "Liber Castellorum" onder redactie van T.J. Hoekstra, H.L. Janssen en I.W.L. Moerman, uitg. De Walburgpers
 atl. Coenen van 's-Gravesloot, Mus. Flehite
 R.A. Utrecht, afb. en plattegr. uit afd. Atlas
 G.A. Amersfoort, charter 917 en Resolutieboeken

BEWONING LANGS DE EEM IN DE LOOP DER EEUWEN

Dat onze streek in de prehistorie reeds werd bewoond, zal de meeste lezers bekend zijn. Grafheuvels in onze omgeving (de Vuursche) getuigen daar o.a. van. De voorkeur van de mens ging aanvankelijk uit naar de wat hoger gelegen zandgronden. Veel later koos men voor de vruchtbare klei, terwijl het veen als allerlaatste voor bewoning in aanmerking kwam.

Wat de mensen voor het veen deed kiezen? Wel, de bevolking groeide en het werd "dringen" op de zand- en kleigronden, waar velen bovendien "horig" waren.

Wie enkele jaren geleden de interessante lezing van Drs. A.P. de Klerk, getiteld "Enkele aspecten van de Historische Geografie van Eemnes" heeft gehoord, weet, dat, wat de Eemnesser polders betreft, de ontginning rond de 11e eeuw van de Eem uit begonnen is.

Het land werd collectief uitgegeven en men verdeelde van de Eem uit het land in gelijke stroken en begon sloten te graven, loodrecht op de Eem, waardoor het water zakke.

Op het drooggevalen land kwamen houten boerderijen te liggen met aansluitend een stuk bouwland. Daar achter, dus richting Wakkerendijk, gras/hooiland en tenslotte een strook wildernis.

Nu heeft veen, dat droog valt en bebouwd wordt, de eigenschap steeds meer in te klinken, zodat het desbetreffende bouwland na verloop van tijd steeds lager kwam te liggen t.o.v. de omgeving. Daar kwam uiteraard bij, dat het land van Baarn naar de Zuiderzee afliep en eveneens van Laren naar de Eem helde.

Wanneer het land te veel bleek ingeklonken voor bouwland, schoof men met (houten) boerderij en al eenvoudig in de eigen strook naar het westen op. Het gras werd dan bouwland, terwijl het voormalige, nu lager liggende, bouwland weide werd.

Vooraf die weiden hadden weer van overstromingen te lijden, waardoor telkens laagjes slib achterbleven en een kleilaag ontstond. Hoe een en ander aan de oostkant van de Eem zich ontwikkelde zou een studie apart vormen. Ontveend werd daar echter eveneens.

Zo zou Coelhorst (ook Keulhorst) onder Amersfoort, waar nu nog slechts een kapelletje rest, zijn ontstaan danken aan de ontginning van het Hooge Land in de loop van de 11e en 12e eeuw.

Duiken we in oude archieven, dan blijkt, dat veel bekende boerderijnamen van nu eeuwen oud zijn. Let wel: de namen. De boerderijen kunnen na oorlogen en waterfloeden de nodige keren herbouwd zijn. Is de bevolkingsdichtheid van Amersfoort, Soest en Baarn, in de loop der tijd verveelvoudigd, langs de Eem is dit zeker niet het geval. Misschien kunnen we wel zeggen integendeel.

Denkt U zich even in. Aan de weg van Amersfoort naar Bunschoten lag, pl.m. 1 km van Amersfoort, een kasteel Lutteke Weede, volgens het Kastelenboek voor de Prov. Utrecht een complex van gebouwen met een drietal torens. Iets verder lag Groote Weede, nu nog een boerderij, overigens minder belangrijk dan Lutteke (Klein) Weede. De bezitters van Lutteke Weede hadden veel goederen in de omgeving, terwijl er heerlijke rechten aan verbonden waren.

Meer richting Soest, op de westoever, stond het kasteel Ysselt. In 1366 verklaarde Johan van Vernenburg, Bisschop van Utrecht, dat hij Diderik Cosijn van Ysselt beleent met het gerecht en de tienden van Ysselt. Nu is er nog (wanneer U van Soest komt over het viaduct over de spoorlijn aan Uw linkerhand) het kapelletje van Ysselt, waarin leden van de familie begraven zijn en een glas-in-lood venster te zien is met het wapen van Diderik Cosijn. In de "Tegenwoordige Staat", deel XXII, uitgegeven by de Wed. Isaak Tirion, lezen we, dat men in Ysselt behalve eene Glasblazerij 14 huizen vindt.

27

Dat was dan omstreeks 1750. Op de oost-oever tegenover de Kleine Melm vinden we nu nog de prachtige boerderij "Hoogerhorst", waar de wanden van twee vertrekken met fraaie oude wandtegels bekleed zijn. Hoewel de boerderij niet veel ouder van 1700 schijnt te zijn, duidt de situatie met slotgrachten (gedempt) op een veel oudere aanleg. In 1419 is er sprake van Hilhorst, nu geen boerderijnaam, maar wel een veel voorkomende familienaam in deze omgeving. En in Mei 1400 verklaart de tinsmeester van het Kapittel der "Waerliken Kyrken tot Elten", dat Evert van Crachtwijk opgedragen heeft aan Gijsbert, Goeden, Lambert en Hendrik van Crachtwijk, gebroeders, den eigendom van twee stukken land in de Slaag. In de polder De Slaagh stond overigens ook een oud adellijk huis, "Hamelenburg" genaamd. Het was er reeds vóór 1370 en is waarschijnlijk in 1543 door Maarten van Rossum verwoest.

Vóór 1389 bestond Netelenburg al, volgens oude kaarten gelegen aan de westkant van de Eem, waar nu de Praamgracht nog in de Eem uitmondt. Het huidige Netelenburg ligt op de oost-oever.

Wat later, in 1567, verklaren Prior en Convent van Marienhoeve, suppoosten van het Kapittel van Windesheim, te hebben verkocht aan Catharijna van Lijnes, Wed. van Johan van Suvel, een jaarlijkse rente van 10 Carolusguldens, gevestigd in het goed Bloemenberg in het gerecht van Eembrugge.

En niet te vergeten het kasteel Grimmestein, dat volgens het Kastelenboek voor de Prov. Utrecht op de oost-oever gelegen heeft. Van dit kasteel is, behalve een tekening door B. van Nidek, heel weinig bekend. Jammer is, dat tekeningen van van Nidek niet altijd waarheidsgetrouw zijn.

Overigens zien we op een aquarel van de molen "De Baars" aan de Eem (in Museum Flehite) op de achtergrond een huis liggen met een soort toren-ruïne. Mogelijk hebben we hier te maken met restanten van Grimmestein.

Ons lid, de Heer J. van der Laan, zorgde voor een verrassing in de vorm van een luchtfoto, waarop langs het Zuidereind duidelijk een vijfhoek waar te nemen is, niet veel verschillend van de contouren in de bodem van het Huis ter Eem op een andere foto.

Laten we ook de industrie niet vergeten. Op oude kaarten zien we op tenminste drie locaties kalkovens. En tegenover de huidige hofstede Grimmestein stonden de z.g. "steenovenhuisjes", nu gemoderniseerd, maar steenovens hebben hier zeker gestaan, gezien de vele restanten baksteen in de grond.

Al met al was er dus vrij veel bebouwing langs de Eem in de loop der tijd.

En Eembrugge? Stadsrechten (alweer vlg. de "Tegenwoordige Staat", deel XXII) werden in 1364 door Jan van Arkel bevestigd. Echter "Zij hadden, reeds in 't jaar 1200, met hunner Stads Zegel geze-geld". En in 't jaar 1748 vond men er 58 huizen!

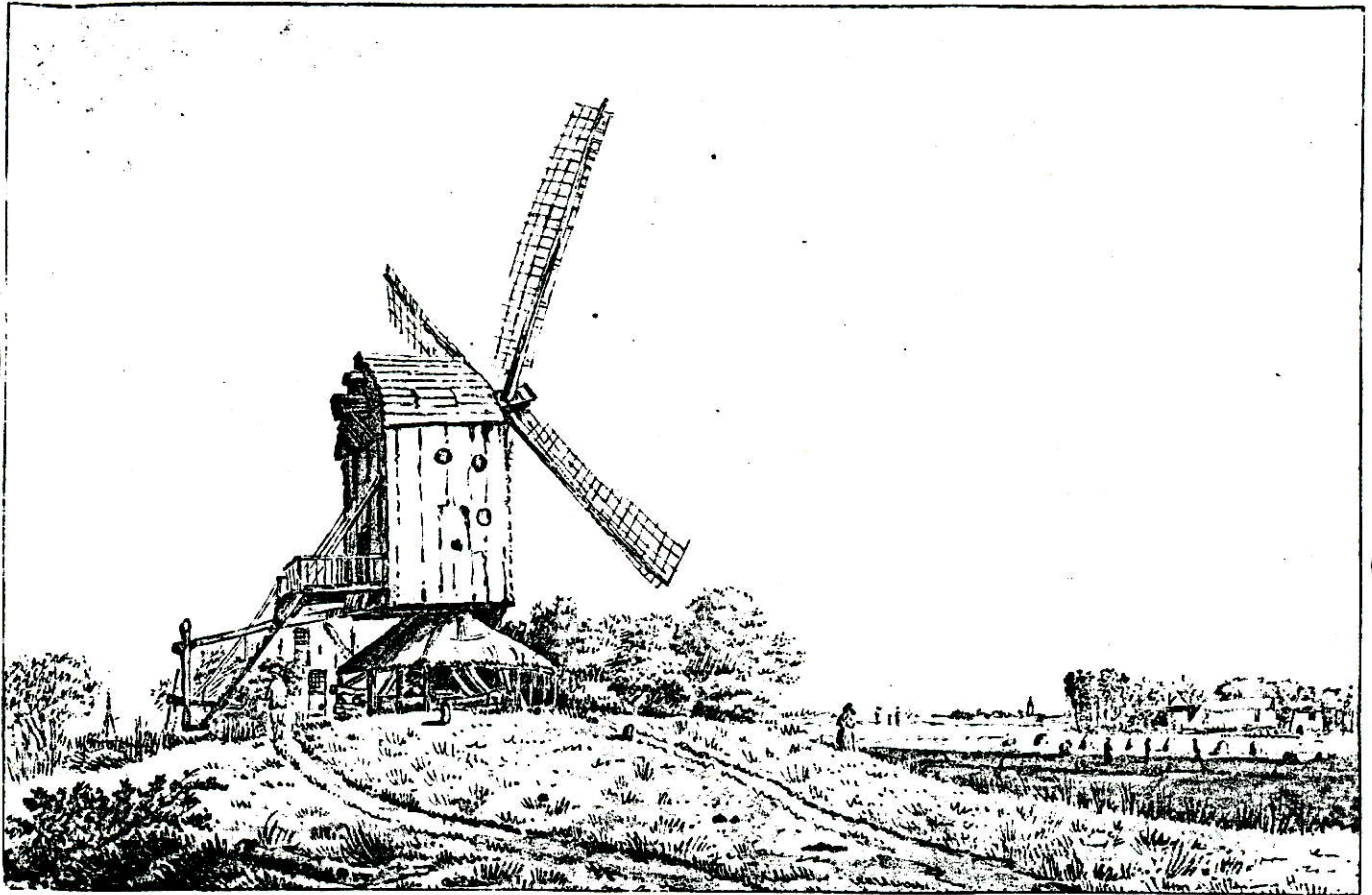
G.H. Grootendorst-Doornekamp

Bronnen:

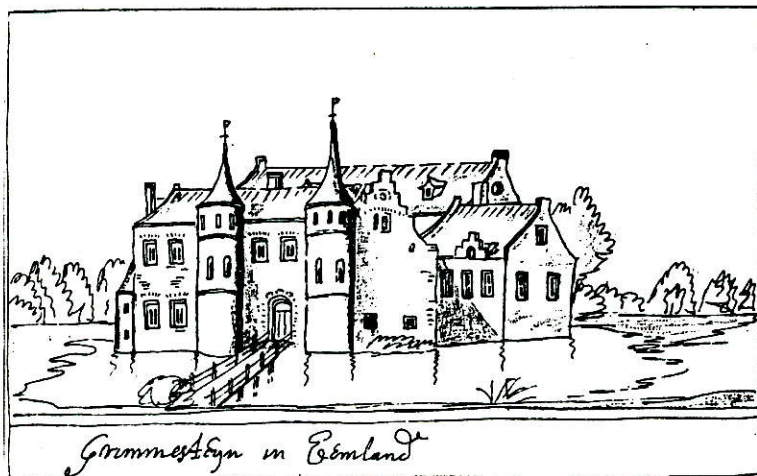
"Tegenwoordige Staat", delen XXI en XXII, uitgeg. by de Wed. Isaak Tirion, 1762

Kastelenboek voor de Prov. Utrecht door Jhr.Mr.Dr.J.R. Clifford Kocq van Breugel, herzien en uitgebreid door Ir.J.D.M. Bardet Stafkaart Amersfoort no. 32, opgemeten 1847/1848, in druk verschenen 1855

Div. charters uit het Gem. Archief Amersfoort

De molen "De Baars" aan de Eem, ook wel Eemsche molen geheten. Aquarel met pen in sepia door G. Hulseboom (1784-1863) uit de coll. Coenen van 's Gravesloot in Museum Flehite, Amersfoort. Op de achtergrond rechts lijken restanten van een versterkte boerderij te liggen. Dit zou kunnen duiden op Grimmestein. Of ... is het dikke ronde torenachtige bouwwerk uiterst rechts een kalk- of steenoven?

Tekening van Grimmestein door B. van Nidek in Museum Flehite, Amersfoort. De tekenaar staat bekend om zijn fantasie, m.a.w. de weergave behoeft niet altijd waarheidsgetrouw te zijn.

DE EEM ALS VAARWATER IN VROEGER TIJDEN

Enkele jaren geleden heeft men ten behoeve van de scheepvaart diverse bochten van de Eem afgesneden en nieuwe beschoeiingen aangebracht. Dit proces - het bevaarbaar maken en houden van de Eem - is vroeger ook al uitgevoerd, zoals we bij voorbeeld kunnen lezen in " De Tegenwoordigen Staat der Verenigde Nederlanden " van Isaak Tirion.

De Eem ontspringt uit verscheidene beekjes en afwateringen van " de hoge heilanden omtrent Amersfoort en van het Geldersch gebergte ", met name uit de Lunterse Beek die bij het dorp ontspringt en ook in verbinding staat met de " Rheenensche Veenen ". Van Amersfoort slingert de Eem naar de Zuiderzee en heeft gemeten van Amersfoort af naar de monding een lengte van 4 uren gaans.

(1 uur gaans = 1500 Rijnlandse Roeden = ruim 5,6 km.)

In 1555 heeft men van de Koppelpoort in Amersfoort tot voorbij Isselt DE NIEUWE EEM gegraven.

In 1567 werd er aan de westelijke zeezijde van de monding een Baak opgericht, die later in een ton veranderd is.

Twintig jaar later werd de Eem weer verdiept en verbreed.

In 1613 vond weer een verbreding plaats, waarbij de uitmonding een breedte kreeg van 100 Roeden (ca. 380 m).

In 1616 stelden de Staten van Utrecht " Het Watergraafschap van de Rivier de Eem " in, bestaande uit een Watergraaf, 7 Hoge Heemraden en een Kameraar die ook het ambt van secretaris bekleedde. Dit College was verplicht om de Eem op voldoende breedte en de diepte op 6½ voet (ca. 2 m) te houden. Hiertoe moest de rivier van Amersfoort tot DE EERSTE MELM jaarlijks uitgebaggerd worden, verder stroomafwaarts was dit niet nodig.

In de jaren 1662/63 ontstaat er bij de Eemmonding een zandplaat waarover de veer- en andere schepen bij laag water niet meer kunnen varen.

Men heeft toen vanuit de riviermonding in zee een paalwand geslagen van 80 à 90 Roeden lang en tevens " een schephoofd van 27 Roeden gemaakt en het schephoofd naderhand met palen en tafels verlengd, waardoor de verzanding verminderde en het inkomen der schepen gemaklijker gemaakt werd " .

In 1691 is de ton van de west- naar de oostzijde van de monding verplaatst en vijf jaren later " een lantaarn aan de westzijde gesteld, waar in, bij wintertijd en donkere nagten licht wordt gebrand " .

Van Amersfoort tot aan zee is een jaag- of trekpad gemaakt, om de scheepvaart op de Eem te bevorderen.

Ook uit de Notulenboeken van het Gerecht Baern zijn we enkele zaken over de Eem als vaarwater te weten gekomen.

Zo vinden we op 2 november 1703 een request van Rijck Aelten aan de " Edele Mogende Heeren Ordinaris Gedeputeerde Staten 's Lands van Utrecht gepresenteerd, om te hebben de Schippersplaats van Baarn op Amersfoort vermits het overlijden van Adriaan Jeruphoefs " .

Het antwoord op dit request luidt:

" De Gedeputeerden van de Staten 's Lands van Utrecht, stellen vermits het overlijden van Adriaan Jeruphoefs, den Suppliant aan tot voorszegde Schipper van Baarn op Amersfoort, boven het Bodeambt van Baarn op Utrecht, alrede bij hem werd bediend, op sodanige profijten als daartoe staande, mits dat hij gehouden sij te varen des somers alle acht dagen, en des winters alle veertien dagen.

Dit appointement is door de secretaris van Baarn Jacob vanden Doorslag op verzoek van Rijck Aelten op 26 November 1703 geregistreert " .

Vele Amsterdamse families bezaten grote buitens in onze omgeving, zoals in Soestdijk (fam. de Graeff), de Eult (fam. Deutz) en Groeneveld (Arent van der Waaijen/ Cornelis Hasselaar) .

Ook Reinhard Scherenberg (bouwer van Peking of Canton) was uit Amsterdam afkomstig.

De fraaie omgeving zal bij de keuze van vestiging in eerste instantie de doorslag hebben gegeven, maar het is niet onmogelijk, dat de verbinding te water - in dit geval de Zuiderzee en Eem - eveneens een woordje meespraken.

Reizen te water was, als er niet te veel golfslag stond, in vroeger dagen veel comfortabeler dan in hotsebotsende koetsen over onverharde stoffige of modderige wegen.

Zo lezen we anno 1755 in de gerechtsnotulen als het gaat over Willem Gideon Deutz:

" ..... wanneer Sijn WelEdele Gestrenge met zijn Jagt van Amsterdam aan den Baarnse Dijk, en vervolgens met zijn Huijshoudingh, Domestiquen en Bagasien op zijn buijtenplaats komt ..... "

Bovenstaande weten we toevallig uit een bezwaarschrift, dat Deutz tegen de hem opgelegde belasting maakte.

Het is dus best mogelijk, dat ook andere families van het vervoer te water gebruik maakten.

L.Grootendorst

Bronnen:

Isaak Tirion, Tegenwoordigen Staat der Verenigde Nederlanden, Elfde deel, uitgegeven 1758, blz. 10 en 295/296; Twaalfde deel, uitgegeven 1757, blz. 241/242.

W.C.H.Staring, Maten, gewichten en munten.

Gemeente Archief Baarn, Notulenboeken van het Gerecht Baarn,
no. 2 , blz. 108;
no. 4 , blz. 35.

DE BRUG OVER DE EEM

=====

Wat is een brug? Het woordenboek zegt: "verbinding van twee zijden van een water". Nou ja, dat weten we allemaal wel. En voor ons in Baarn bestond er eigenlijk altijd maar één zo'n "verbinding": de Eembrug.

Als kinderen bonkten wij er overheen op de zondagswandeling, heel gespannen of we met de overzet bij Kuyter terug zouden mogen. Later sjeesden we er met de fiets op en neer en nog later voeren we er met de wherry onderdoor of met de vissersbons van een vriendje. Dat kostte geld in de neerdalende klomp, maar daarmee kocht je ook de vrijheid: de Zuiderzee!

Aan historie dachten wij niet. Nú wel en met vreugde spelden we het boekje "De Eembrug" van Dr. A.C.J. de Vrankrijker uit om wat meer aan de weet te komen over onze brug. Dat was heel wat.

Pas omstreeks 1100 begon volgens de auteur het tot dan vrij drassige land aan weerszijden van de Eem bewoond te worden en zocht men een punt waar je de rivier makkelijk kon oversteken. Dat vond men bij het huidige Eembrugge, toen Ter Eem gedoopt. Zo heette het kerspel nog in 1254 toen het Huis Ter Eem de versterkte woning van de bisschop was. Geen halve eeuw later werd het dorp in een oorkonde omgedoopt in Eembrugge. Blijkbaar was er een brug gebouwd om de nederzettingen aan weerszijden van het water te verbinden. Dertig jaar later rees er een conflict tussen Holland en Utrecht en wordt thans Eembrugge vermeld, compleet met burgemeester, schepenen en "raad des lands". Een zegel op een archiefstuk uit die tijd - 1331 - toont het wapen van het dorpsbestuur: een brug over golvend water met tussen de pijlers het woord "pons", daarboven een iel maantje, een zon en een ster.

Na fiks gebakkelei verkreeg Eembrugge stadsrechten door toedoen van bisschop Jan van Driest (tussen 1336 en 1341). De gemeente nam het onderhoud van de brug op zich.

Dat bleek een vrij zware plicht en in 1360 gaf Jan van Arkel toestemming om bruggeld te gaan heffen. Vrijdom van de tol kregen de burgers van Utrecht, Amersfoort en Rhenen en ook Bunschoten, Eembrugge, Baarn en Eemnes.

Het tarief bedroeg vier penningen voor een wagen, twee voor een kar, één voor een rund, varken, schaap of ongezadeld paard. Hoger dan vier penningen kon de som niet oplopen, men rekende die prijs ook voor een koppel of kleine kudde.

De vier laatstgenoemde plaatsen moesten voor het onderhoud van de brug zorgdragen. Elk jaar werd er een brugmeester gekozen en elk jaar ook kwam het college van vier op Sint Jansdag bijeen om de inning van het bruggeld te verpachten. Vijftig procent van de baten ging naar de bisschop, de rest werd in een onderhoudspot gestopt, die door de brugmeester werd beheerd. De vertegenwoordiger van de bisschop controleerde de besteding van de gelden. Overigens was de brug waarschijnlijk van eenvoudige constructie en het onderhoud gering.

Het doorgaand verkeer was niet overweldigend; de wegen aan beide zijden van de Eem waren een groot deel van het jaar onbegaanbaar.

Na 1527, toen Eembrugge grondig werd verwoest door de benden van Maarten van Rossum, werd het stil om onze brug. Pas aan het eind van de zestiende eeuw wordt die weer vermeld als de Domeinen van Utrecht het beheer ervan in handen blijken te hebben. De onkosten worden dan niet alleen uit het bruggeld betaald, maar ook uit de baten van een tol uit Soestdijk.

Domeinen houden de teugels stevig vast. Zij besturen, betalen en innen de pachtsommen voor de tolgelden. De brugmeesters zijn overbodig geworden; er zijn nu gecommiteerden die op gezette tijden de rekening opmaken. Het verkeer te water stelde hogere eisen nadat de Eem in 1554 was uitgediept. Het is allemaal wat verwarrend, maar wel is het zo, dat de Stichtse Landsoverheid de brug verpachtte. Dit keer kwam er vijftig procent in de landskas en de andere helft was bestemd voor het beheer van de brug.

In 1602 regelden de Staten per ordonnantie heffing van het bruggeld. De tarieven werden verhoogd en er kwam een watertol bij, dus een vergoeding voor het varen door de brug. Ook voetgangers moesten in het vervolg hun penning offeren. Overigens werd de tarieflijst uitgebreid: een gezadeld paard met ruiters kostte twaalf penningen, een lege wagen met twee paarden bespannen een stuiver (= 16 penningen), een geladen wagen anderhalve stuiver. Het watertarief werd berekend naar de grootte van het schip en dag- of nachtpassage. De vrijstellingen bleven gehandhaafd en ook Soest mocht daarbij "appointement" gebruik van maken. De tolleren werden elke zes jaar aan de meest biedende verpacht.

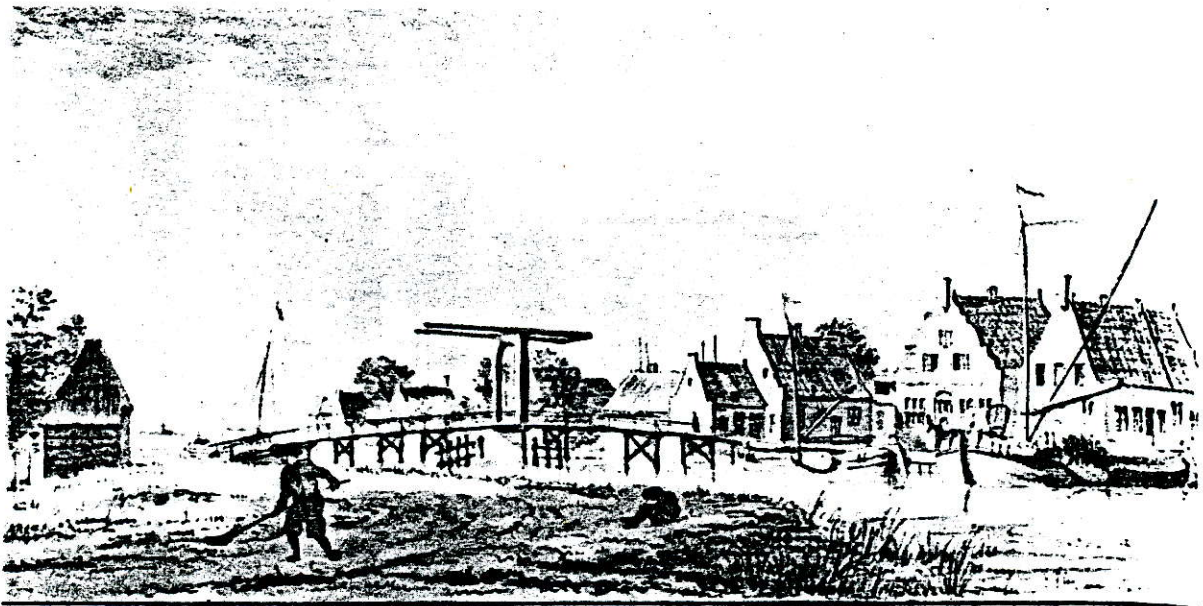
Met het verstrijken van de jaren werd de verdeling van de onkosten steeds ingewikkelder. Soms werden er tekorten genoteerd, dan weer was er sprake van overschotten, die al of niet werden uitgekeerd. Toch waren de bedragen van de jaarlijkse afrekeningen bepaald niet indrukwekkend. Het beheer van brug en tol leverde van 1727 tot 1811 een netto-opbrengst op van gemiddeld f 240,-- per jaar voor de Eemdorpen. Voor Eembrugge betekende dat een tientje, voor Baarn het dubbele bedrag. De uitgaven konden zwaar aankomen, zoals in 1745 toen een januari-storm de brug zwaar toetakelde. Het bleek dat de zeven "rijen" van drie palen dik nodig vervangen moesten worden; de balans, in 1743 vernieuwd, bleek gelukkig nog in prima staat. Die reparatie vergde drie jaar bruggeld en tol .....

In 1811 werd Eembrugge bij Baarn ingelijfd en ons dorp werd met Eemnes aansprakelijk gesteld voor tweederde van de onderhoudskosten.

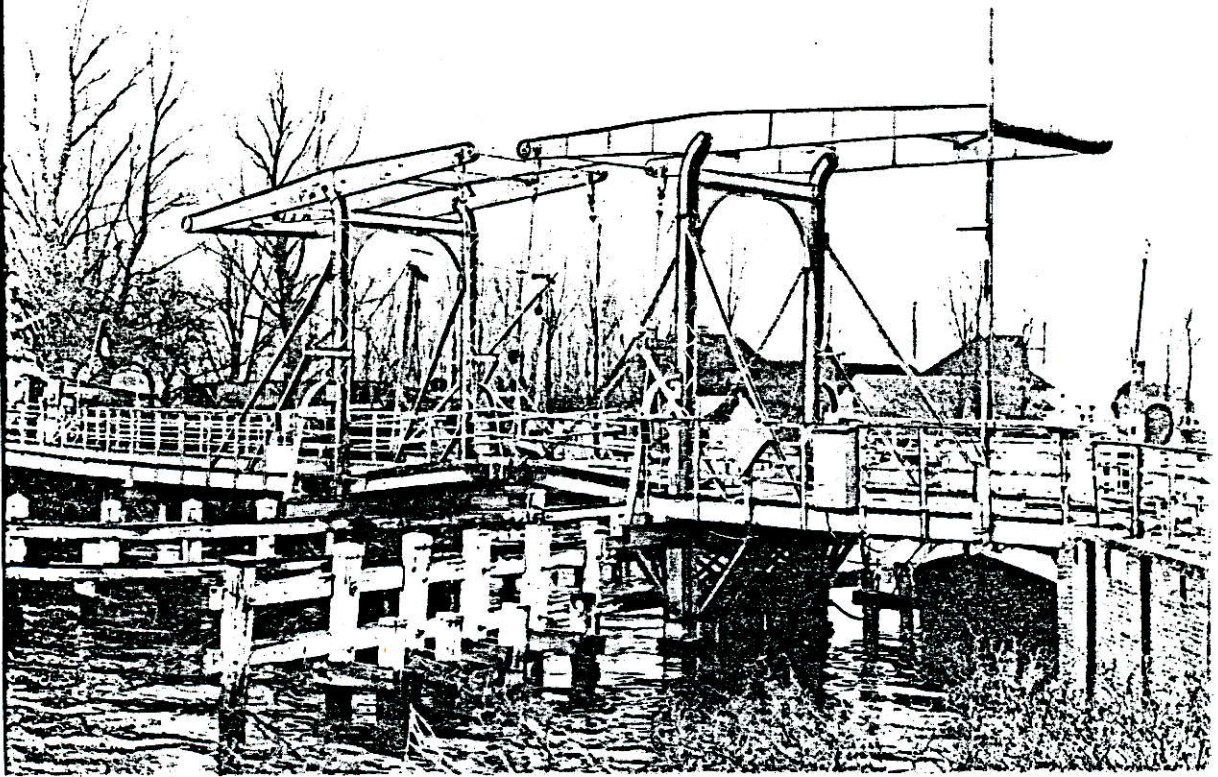
Onder Koning Willem I werd "de brug over de Eem" grondig hersteld en er werd op hoog niveau over de betalingen getwist. In 1829 regelde de koning de kwestie door het onderhoud van de brug op te leggen aan degenen, die tot dusverre de baten en lasten deelden, oftewel de gemeenten Baarn en Eemnes, de gecommiteerde van geërfden (land-eigenaren) van Eemnes en het "collegie van Bunschoter Veen- en Veldendijk", een polderbestuur dat reeds in 1603 in het leven was geroepen.

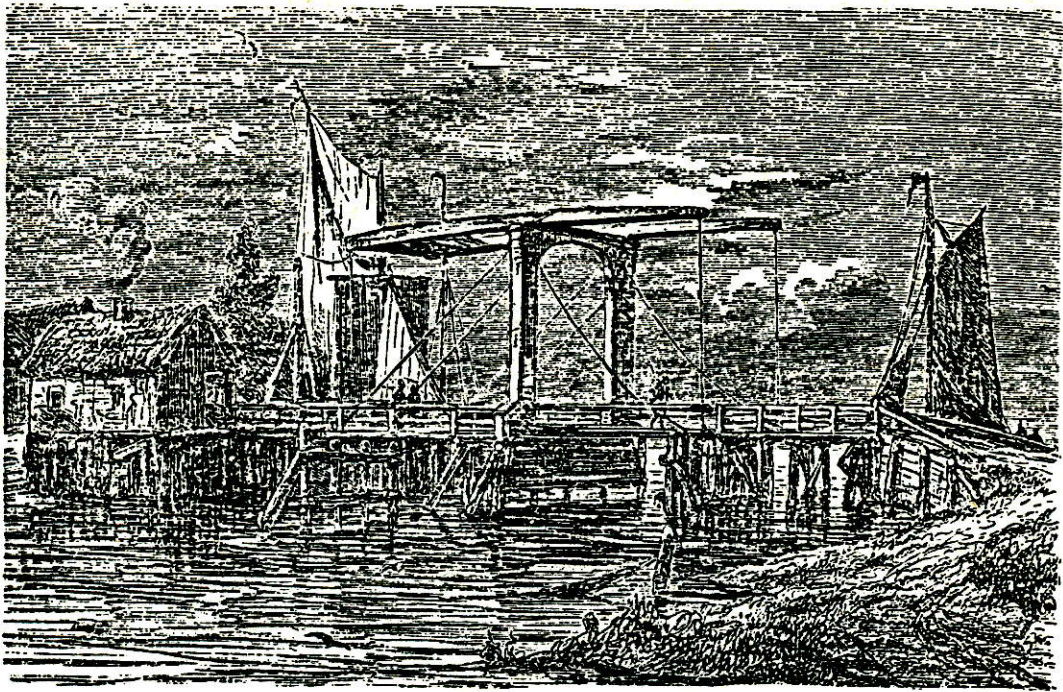

ZESEL Eembrugge.
1331.

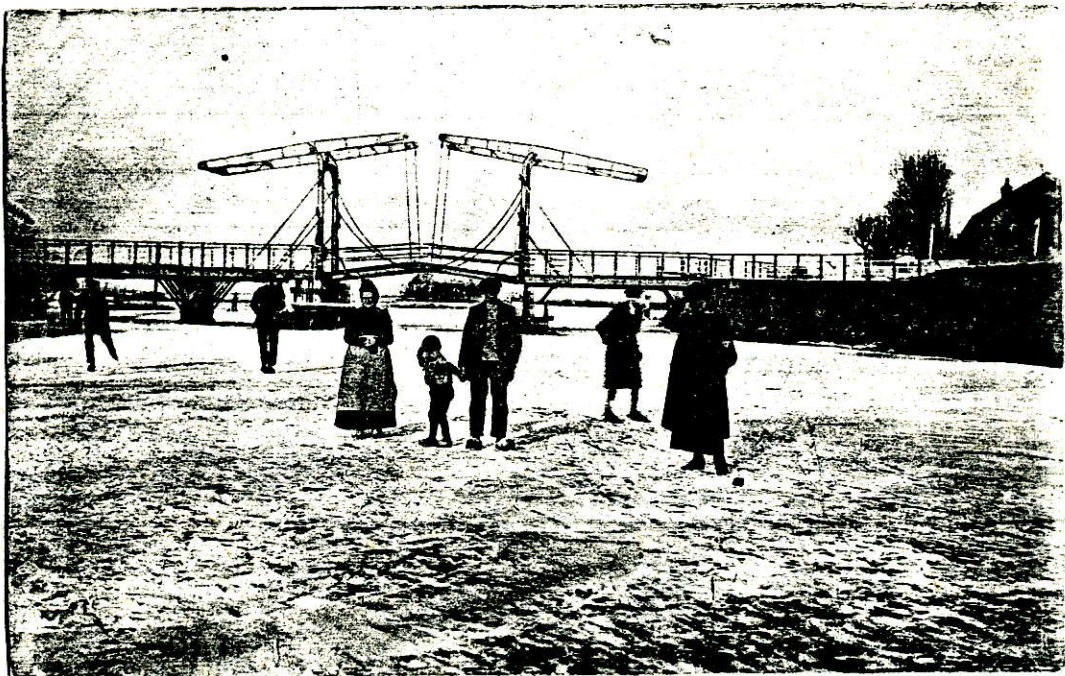

Eembrugge. Gezicht op de brug met aangrenzende huizen 1732

Gezicht op de Eembrug omstreeks 1850

Winter 1916/17

De tolheffing aan de Eembrug bleef zoals die in 1692 was vastgesteld. In 1843 kwam er een nieuwe regeling, d.w.z. de penningen werden halve centen. Het "collegie tot onderhoud en directie" van de Eembrug bestond uit negen leden. Men kwam minstens eenmaal per jaar bijeen voor het vaststellen van de rekening. Dit gebeurde op het gemeentehuis te Baarn. Na de vergadering begaf men zich voor de schouw naar de brug. De commissie besliste over nodige reparaties. Kosten die meer dan honderd gulden, dan moest men eerst last vragen aan gemeente of waterschap, daarna konden de vergaderde leden een beslissing nemen. In 1841 moest de brug een renovatie ondergaan die achtduizend gulden kostte. Het geld kwam er ondanks de weigering van de gemeente Baarn om het bedrag voor te schieten. Wel werd een jaar later het tarief van de watertol verhoogd van tweeënehalf op tien cent voor kleine schepen en van vijf tot twaalf en een half voor grotere, plus vijftig procent toeslag bij nacht. De brug was inmiddels veel belangrijker geworden voor het verkeer, nu de weg van de Eembrug en Baarnse dijk bestraat was. In 1845 was alles piekfijn in orde en betaald. Er was een brugwachterswoning bij de brug gebouwd en ofschoon de Eembruggenaren heftig protesteerden tegen de tolheffing, moesten zij zich bij het besluit neerleggen.

Er moest steeds gewerkt worden aan de brug, maar de grote verbetering kwam pas in 1898 toen de brug als "onvoldoende en bouwvallig" werd beschreven. De provincie eiste algehele vernieuwing en aanpassing aan het moderne verkeer te land en te water. De doorvaartwijdte moest vergroot; het omslachtige bedienen van de klep, waarbij met harde wind vier man moest worden ingeschakeld, wilde men vervangen door een dubbele klapbrug te construeren. De vaargeul zou tot acht meter worden verbreed. De Eembrug-commissie ging akkoord en op 4 juli 1900 werd de nieuwe brug in gebruik genomen. In die dagen passeerden jaarlijks ongeveer achthonderd schepen.

Langzamerhand raakte de tijd van de erebaantjes voorbij. Het college werd vereenvoudigd: de voorzitter werd nu ook secretaris/penningmeester en schrijver. Voor dit baantje toucheerde hij f 25,-- per jaar en ook mocht hij f 10,-- aan schrijfgeld declareren. Hij mocht wel een opzichter aanwijzen om hem te assisteren; deze hulp beurde f 50,-- 's jaars. De tolpacht verviel in 1904; er kwam een vaste brugwachter en de landtol werd in 1930 door de gemeente Baarn afgekocht.

En toen kwam de oorlog. In 1945 probeerden de Duitsers de brug te vernielen; dit lukte maar gedeeltelijk. Inmiddels werd de Eembrug steeds belangrijker voor het doorgaand verkeer en na jaren van onderhandelen kwam het besluit door van provinciewege een nieuwe brug te doen bouwen. Met de nodige bepalingen en betalingen wel te verstaan! Maar dat weerhield de gemeente niet om in 1960 een feestelijke opening te organiseren. De oude Eembrug ging roemloos ten onder toen een passerende baggermolen hem in december van dat jaar ramde. Sic transit.....

NIEUWS UIT DE OUDHEIDKAMER
 =====

De tentoonstelling "De Eem en Eembrugge" heeft ons weer een drukke, rommelige maar vooral gezellige tijd gebracht. Eerst stonden wij er wat afwijzend tegenover om een oproep in de krant te plaatsen voor materiaal.

Goed dat we het toch gedaan hebben, want nu reageerden er wel mensen.

Eind januari hebben we bij de inwoners van Eembrugge en bij de bewoners van het Zuidereind een brief in de bus gedaan over de tentoonstelling. Hierop kwamen veel reacties.

De contacten zijn daar heel goed. Vooral op het Zuidereind, waar men ons steeds adressen geeft en zelf ook op onderzoek uitgaat. Ook komt men steeds meer naar de kelder met voorwerpen, verhalen en tips.

Een middag Eemdijk werd ook een succes. Alleen met ons paardentuig zijn we niet veel verder gekomen.

In Eemdijk spraken we met een man van 85 jaar, die altijd van de Eemmond tot Amersfoort gejaagd had (schepen trekken met een paard), maar hij wist het ook niet. Wel weer mooie verhalen gehoord.

Maar ook het gewone werk in de Oudheidkamer moet doorgaan. We zijn nu bezig met ordetekenen en legpenningen uit te zoeken en te registreren.

Onze nieuwe aanwinsten zijn:

- Een aantal foto's van de aanleg Brinkstraat-promenade van de heer Van Schaik.
- Boek van Esscher.
- Bord met plaatje Badhotel en 2 herdenkingspenningen van mevrouw C. Overeem.
- Tegeltje huwelijk Prinses Juliana van de heer J. v.d. Pol.
- Liber Castellorum, 40 variaties op het thema kasteel gekocht.
- Enige oude kaarten van de provincie Utrecht gekocht.

Tot ziens op de tentoonstelling, waar u welkom bent op vrijdag 26, zaterdag 27, zondag 28 maart en op zaterdag 3 en zondag 4 april van 11.00 tot 17.00 uur in het koetshuis van Kasteel Groeneveld. Van maandag 28 maart tot vrijdag 2 april zijn we geopend voor scholen en groepen.

Mocht u in de buurt zijn, wip gerust bij ons binnen.

J. v.d. Brink-van Wijkvliet

UITSLAG KERSTPUZZEL

De redactie ontving dit keer 13 inzendingen met overwegend goede oplossingen.

Wij danken alle puzzelaarsters en puzzelaars voor hun inzendingen, maar ook voor de leuke reacties en nieuwjaarswensen, die wij tevens ontvingen.

Menigeen trotseerde het barre winterse weer om de oplossing op tijd in de bus te kunnen doen.

Helaas viel niet iedereen in de prijzen en moest door loting onder de goede oplossingen de uitslag worden bepaald. De gelukkigen, die inmiddels hun "prijzen" ontvangen hebben, waren:

mevr. A. van Erpers Royaards - 1e prijs
mevr. H.E. Beylsmit - 2e prijs
mevr. J.W. Wegerif - 3e prijs

Onze felicitaties en hieronder volgt de juiste oplossing.

Horizontaal

1 Schout
5 Brink
9 Veel
12 N.T.
13 A.B.N.
14 Brons
15 Koe
16 Eb
18 o.a.
19 Liga
21 Oog
22 Derm
23 Ma
24 Oer
26 Tereem
28 Tree
29 K.M.A.
30 Drab
32 Lier
33 Heil
34 Kiel
35 Turf
37 En
38 Cave
39 Peer
41 Warp
43 Stove
45 Bars
47 S.S.
49 Nare
51 Ole
52 Pols
53 El
54 Tand
55 Als
56 Pen
57 Menu
58 R.R.
59 Wees
61 Man

63 Kepi
65 K.I.
66 Melm
67 Virus
69 Nest
71 Ziek
72 Pond
73 Ot
75 Esel
77 Leer
78 Bari
79 Nora
81 Elec
83 Air
84 Bart
85 Basalt
87 T.V.E.
88 El
89 Meta
90 Eek
91 Myra
93 An
94 Re
95 Els
96 Reden
97 Duc
98 N.T.
99 Ruig
100 Zegen
101 Cachot

Vertikaal

1 Staert
2 H.A.L.
3 Obit
4 Ungel
5 Broer
6 Room
7 Ing.
8 N.S.
9 Vore
10 Eem
11 Lemmer
12 Nood
15 Keel
17 Baal
20 Arie
22 Drie
25 Rauw
27 Eens
28 Teve
29 Kies
31 Brandweer
33 Have
34 Kersmisse
36 Fra
38 Collard
39 Pal
40 Astro
42 Praem
44 To
45 Bonen
46 Pluim
48 Sar
50 Els
52 Pek
53 Enk
60 Elk
61 Mini
62 Nu
64 Pee
66 Mier

66 Mier
67 Vort
68 Soos
70 Telt
71 Zeiler
72 Para
74 Tram
76 Levant
77 Laer
78 Bats
79 Naken
80 Alyda
82 Cent
84 Belg
85 Bede
86 Truc
89 Mei
90 E.E.G.
92 Ach
96 Re

MEDEDELINGEN

=====

1. HISTORISCHE DAG 1982 AMERONGEN

Uitnodiging tot het bijwonen van de Historische Dag op zaterdag 8 mei 1982 in Amerongen.

Alle leden en donateurs van historische verenigingen en verzamelingen in de provincie Utrecht en andere belangstellenden worden hierbij uitgenodigd deel te nemen aan de Historische Dag 1982.

Amerongen, gelegen aan de rand van de Utrechtse Heuvelrug, is de plaats van samenkomst, waar de gemeente gastvrijheid verleent in het Gemeentehuis, Hof 1, Amerongen.

De dag wordt georganiseerd in samenwerking met de Heemkundige Stichting, die in het gemeentehuis een kleine tentoonstelling over de tabakskultuur zal inrichten.

Het programma is als volgt:

- 10.00 - 10.30 uur - aankomst en koffie
- 10.30 - 10.45 uur - welkom door de Burgemeester, de heer H.W.F. Mumsen
- 10.45 - 11.30 uur - tabakskultuur rond Amerongen, inleiding door de heer D. Pezarro, secretaris van de Heemkundige Stichting. Bij de onderzoeken naar oude gebruiken in de tabakskultuur zijn o.a. bandopnames gemaakt van gesprekken met tabaksverbouwers.
- 11.30 - 12.15 uur - de geschiedenis van Kasteel Amerongen, inleiding door de heer D. Pezarro. Juist de kleinere en daarom vaak zo boeiende facetten van het gebouw zullen worden besproken en met dia's worden toegelicht.
- 12.15 - 12.45 uur - gelegenheid tot het stellen van vragen en het bekijken van de tabakstentoonstelling.
- 13.00 - 14.00 uur - lunch in het Koetshuis van Kasteel Amerongen.
- 14.00 uur - excursie door het Kasteel en aansluitend een wandeling door het dorp met o.a. een bezoek aan een tabaksschuur.

Het aantal deelnemers moet worden beperkt in verband met de ruimte in de raadszaal van het gemeentehuis. De kosten voor deelname bedragen f 20,--, inclusief de lunch en de toegang tot het kasteel.

Opgaven voor deelname kunt u tot 1 mei richten aan: Stichtse Culturele Raad, Mariaplaats 51, 3511 LM Utrecht (tel. 030 - 310307), met vermelding van naam en adres en onder gelijktijdig overmaken van het verschuldigde bedrag op giro 173931 of bankrekening nr. 21.84.69.136.

2. EXCURSIE DRENTE

De door ons in april geplande excursie naar Drente kan wegens gebrek aan belangstelling helaas niet doorgaan.

PROGRAMMA

=====

- Donderdag 25 maart 20.00 uur - Opening van onze tentoonstelling "De Eem en Eembrugge" door Mr. J.P. Miedema, Burgemeester der Gemeente Baarn.
De opening vindt plaats in het restaurant van Kasteel Groeneveld (ingang rechts van het bordes).
De tentoonstelling in het Koetshuis van het Kasteel zal verder geopend zijn op vrijdag 26, zaterdag 27 en zondag 28 maart, alsmede op zaterdag 3 en zondag 4 april van 11.00 - 17.00 uur.
In de tussenliggende week van maandag 29 maart t/m vrijdag 2 april is er gelegenheid tot het ontvangen van groepen, uiteraard na afspraak.
- Dinsdag 20 april 20.00 uur - Lezing door Mr. C.C.M. Collard over "De Donkere Eeuwen", m.a.w. die periode in onze geschiedenis, waarover we zo weinig weten, zo tussen ± 400 en 1200.
Plaats: Het Trefpunt bij de Nicolaaskerk, Kerkstraat 17.
- Zondag 25 april - Excursie naar Amsterdam, zgn. "Hofjesticht", o.l.v. mevr. C. Emmelkamp en de heer J. Kruidenier. Vertrek per trein 9.10 uur (treinkosten voor eigen rekening).
Verzamelen 8.55 uur voor station Baarn.
Einde van de excursie ± 13.00 uur.
Opgeven voor 15 april a.s. bij J. Kruidenier, Smutslaan 2, Baarn (tel. 02154 - 17860).
- Dinsdag 25 mei 20.00 uur - Opnieuw Amsterdam, want.....
De werkgroep ARWE organiseert een lezing voor de gehele Kring door de heer A.C. Lagerweij, archeoloog, die ons iets zal vertellen over de opgravingen gedurende de laatste jaren in onze hoofdstad.
Voor deze avond zijn ook leden van de aangrenzende A.W.N.-afdelingen (A.W.N. = Archeologische Werkgemeenschap Nederland) uitgenodigd.

In de zomermaanden juni, juli en augustus zullen geen evenementen worden georganiseerd, maar noteert u nu reeds dat we op zaterdag 11 september een excursie houden naar Harderwijk. We bezichtigen daar in elk geval de onlangs gerestaureerde N.H. Kerk met prachtige schilderijen (rondleiding door de koster van de kerk), terwijl ook een stadsrondwandeling op het programma staat onder de deskundige leiding van Pastoor Mars, voorzitter van de Oudheidkundige Vereniging Herderewich.
Meer bijzonderheden hierover volgen te zijner tijd.